1

ARKITEKTEN

DHOLD
Kunstakademiets Grækenlandsrejse

MEDDELELSER FRA DANSKE ARKITEKTERS LANDSFORBUND

ARKITEKTEN ÅRG. 61 1959 NR. 1 SIDE 1-28 AFLEVERET TIL POSTVÆSENET 7. JANUAR 1959

ARKITEKTEN

Meddelelser fra Danske Arkitekters Landsforbund.
Udgivet af Arkitektens Forlag.

Redaktion:
Poul Erik Skriver (ansv.)
Chr. Enevoldsen
Redaktionsudvalg:
Johan Pedersen (leder), Jarl Heger, Erik Nilsson, Elliot Hjuler, Henning Meyer og Gehrdt Bornebusch
Annonceredaktion:
Bertel Barnholdt (annoncechef)
Lillian Schmidt (sekretær)
Redaktionens adresse: Bredgade 66, København K, tlf. Minerva 1290.
Udsendelsesdag: Hver anden onsdag. Redaktionen slutter 14 dage før udsendelsesdagen.
Pris: 3 kr. pr. hæfte i løssalg, abonnement 52 kr. årlig.
Signerede artikler står for forfatterens regning, usignerede for den ansvarshavende redaktørs regning. Kun når det udtrykkeligt er angivet, kan artiklerne ses som et udtryk for Danske Arkitekters Landsforbunds standpunkttagen.

ERINDRINGSLISTE

Konkurrencer

Nordisk byplankonkurrence. Offentlig idékonkurrence om forslag til byplan for et område i Frederiksberg kommune. Konkurrenceprogram udleveres i D.A.L.s sekretariat. Bilagene fås samme sted mod et depositum på 100 kr. Afleveringsfrist mandag den 2. februar 1959.

Byggecentrum's foredragsserie om „Moderne el-installationer"

Aalborg	– mandag	26. jan. 1959	kl. 20	(Håndværkerforen.)
Århus	– tirsdag	27. jan. 1959	kl. 20	(Århus perm. uds.)
Kolding	– onsdag	28. jan. 1959	kl. 20	(Håndv.- og Indu.)
Odense	– torsdag	29. jan. 1959	kl. 20	(„ „)
København	– tirsdag	3. feb. 1959	kl. 20	(Håndværkerforen.)

Abonnementsprisen i 1959

De stigende produktionsomkostninger, bl. a. som følge af lønforhøjelserne i begyndelsen af 1958, tvinger os desværre til en mindre forhøjelse af abonnementsprisen. Fra 1. januar 1959 er abonnementsprisen på ARKITEKTEN 52,– kr. p. a.

ARKITEKTENS FORLAG

Bredgade 66, København K. Minerva *1290.
Forlagsleder: R. Dahlmann Olsen.

I dette hæfte indlæg fra:
Laur. Knudsen A/S
og til abonnenter øst for Storebælt
Thorengaard's Kontormontering A/S

Oversigt over studieemner og deltagere i Kunstakademiets Grækenlandsrejse

Leder: Mogens Krustrup, docent

Byzantisk arkitektur og restaurering

Lærere: Professor Mogens Koch og arkitekt Søren Sass.

Jørgen Andersen, Kaj Blegvad Andersen, Frank Bertelsen, Bodil Christensen, Thorkild Ebert, Johannes Elbek, Hugo Heide Gregersen, Chr. Mølgaard Hansen, Stefan Jonsson, Ib Lydholm, Finn Miltersen, Hans Nielsen, Knud Elmose Andersen, Peter Brodersen, Steffen Hein, Klaus Munk Jensen, Mogens Bahl Jensen, Sven Dahl Larsen, Hans Th. Ludvigsen.

Samspil mellem skulptur og arkitektur i den klassiske bygningskunst

Lærere: Professorerne Ejnar Borg og Gottfred Eickhoff.

Peter Fournais, Jørgen Hansen, Mogens Hansen, Per Sander Hansen, Ole Brandstrup Jensen, Lily Troelssø, Gerda Thune Andersen, Per Borring, Bent Hagedorn Olsen.

Rumdannelser og torvemiljøer

Lærer: Arkitekt Finn Monies.

Hans Henrik Clausen, Verner Harrig, Anders Holst, Hemming Jensen, Lars Marcussen, Jørgen Pedersen, Kurt Pedersen, Svend Emil Petersen, Troels Ritzau, Ove Rix, Thorvald Sandorff, Annelise Weeke

Klassisk byggeri og byggeteknik

Lærer: Arkitekt Kjeld de Fine Licht.

Carina Bastlund, Jan Gehl, Henrik C. E. Glahn, Kresten Goderum, John Vestergård Hansen, Jørgen Jensen, Peder Boas Jensen, Ib Henning Jepsen, Bent P. Jørgensen, Knud Klinte, Niels Aage Nielsen.

Bymiljøundersøgelser på Rhodos og Mykonos

Lærer: Arkitekt Naur Klint.

Jørgen Agerbæk, Hans Cramer-Petersen, Sten Hansen, Poul Martin Secher, Leif Skule, Kirsten Svenningsen, Erik Dige Toft, Aase Friis Mathiassen, Jörundur Pålsson, Mogens Breyen, Mogens Fich, Hans Hegelund, Niels Schultz Jensen, Viggo Kanneworff, Erik Wilhelm Sørensen, Ivar Valentinusen, Lis Mogensen.

Liste over institutioner, firmaer og personer der har støttet de studerendes indsamling til Grækenlandsrejsen maj 1958:

Thomas B. Thrige's Fond
Bikuben, Forsørgelsesforening og Sparekasse
Københavns Almindelige Boligselskab
Danske Arkitekters Landsforbund
Kalk- og Teglværksforeningen
Østifternes Kreditforening
Firmaet Ernst Dahl A/S
Firmaet Viktoria Vinduet
Aktieselskabet Philips
A/S Ajva
N. L. Dehns Dampvaskeri
Aktieselskabet Martinit
Aktieselskabet Dansk Gasbeton
Aktieselskabet Rockwool

Se HFB side 281, 336, 337, 338

Firmaet C. Møllmann & Co.
Arnold Buscks Boghandel
Svejbæk Lamel-Gulvmåttefabrik I/S
Firmaet K. T. Damgaard-Jensen
Atelier Elektra
Firmaet Zøllner Johansen & Co.
Firmaet Tutein & Koch
A/S Dansk Cement Central
A/S Axel Prior
A/S L. M. Ericsson
Frisenborg Fabrikker A/S
A/S Aarhus Værktøjsmagasin
Entreprenørfirmaet Persolit A/S
Firmaet Christiani & Nielsen
Aktieselskabet C. Olesen
A/S Fritz Hansens Eft.
A/S Novopan
A/S Ikas Isolering
A/S I. Theilgaard
Dansk Møbelplade- og Finerfabrik A/S
Aktieselskabet Toft-Nielsen & Vallø
Firmaet H. Hollesens Fabrikker
Firmaet Carlsen & Plenge
Tagpapfabrikken Phønix
Aktieselskabet J. Petersens Beslagfabrik
Arkitekt Eske Kristensen
Grosserer Louis Foght
Arkitekt Fritz Schlegel
Arkitekt Carlo Odgård
Arkitekt Aaby Sørensen
Arkitekt Naur Klint
Smedemester H. P. Sørensen
Malermester Robert Rasmussen
Snedkermester Johannes Hansen
Arkitekt Salling-Mortensen
Arkitekterne Max Brüel, Gehrdt Bornebusch, Jørgen Selchau og Henning Larsen
Arkitekterne Kai Agertoft og Jørgen Juul-Møller
Kgl. hofbroncestøber Lauritz Rasmussen
Arkitekt Tyge Hvass
Civilingeniør A. P. Hjortsø
Undervisningsministeriet
Carlsen-Langes Legatstiftelse

BYGGETEKNISK ORIENTERING

Beskyttelse af træ

Træbranchens Oplysningsråd har netop udsendt pjecen *Træ* 4, der omhandler „Træbeskyttelse“, et for alle byggefolk og husejere meget vigtigt emne.

Anvendt rigtigt hævder træ sig som et yderst værdifuldt byggemateriale, der dog under særlig ugunstige forhold, især fugtpåvirkning, er udsat for angreb af svampe.

Ofte vil det imidlertid være muligt at forhindre sådanne angreb ved *konstruktive beskyttelsesforanstaltninger*, f. eks. ved anvendelse af lagrede og tørre materialer, ved at sikre indmurede bjælkeender luftadgang og ved at forhindre opstigende jordfugtighed i at påvirke træet.

En teknisk træbeskyttelse på grundlag af rigtigt udførte konstruktioner – ventilation og isolation – er ofte tilstrækkelig til, at alt træ beskyttet under tag bevares sundt.

Hvor der alligevel er mulighed for fugtpåvirkning, er det imidlertid nødvendigt at anvende kemiske træbeskyttelsesmidler. Med den udvikling, der i de sidste år har fundet sted indenfor området af kemiske træbeskyttelsesmidler, er træs holdbarhed i dag kun et spørgsmål om *valg af den rigtige behandling*. Der dukker stadigvæk meget nyt op indenfor træbeskyttelsesmidlerne – så meget at det endog for fagfolk kan være svært at følge med i udviklingen.

Med *Træ* 4 søger Træbranchens Oplysningsråd at skabe klarhed over problemerne og råde bod på den manglende viden på dette felt. I pjecen gives en kort og præcis orientering om, *hvilke metoder* og *hvilke midler*, der er til rådighed i dag, når talen er om træbeskyttelse.

De kemiske træbeskyttelsesmetoder er i pjecen opdelt i 2 hovedgrupper, af hvilke den første benævnes: *overfladebehandling*, og hvori påstrygnings-, påsprøjtnings- og neddypningsmetoderne omtales udførligt.

Den anden gruppe kaldes: *imprægnering*. Heri behandles kedelimprægnering, saftfortrængningsmetoden og osmose-imprægneringen kortfattet.

I sidste afsnit af pjecen beskæftiger man sig med beskyttelsesmidler grupperet i *olieagtige* og *vandopløste midler*, og heri er medtaget produkter fra firmaer, som – for et eller flere produkter – har opnået Boligministeriets godkendelse til brug i statsstøttet byggeri.

På pjecens omslag findes en virkelig nyhed, idet der i skemaform bringes en gennemgang af beskyttelsesmidler til overfladebehandling. I skemaet, der er baseret pa *forsøg, udført på Teknologisk Instituts Malerforsøgsstation* i samarbejde med laboratorieforstander, civilingeniør Svend Andersen, gives for en række produkter yderst vigtige tekniske data om: farven, anvendelsesområdet (udendørs eller indendørs), forhold overfor maling, lugt, afsmitning, farvebestandighed, svidning på planter samt om priser.

Når oplysningsrådet bringer disse oplysninger, skyldes det bl. a. deltagerne i „Trædagene“ i Aalborg, Aarhus, Odense og København, i forbindelse med et foredrag om samme emne kraftigt opfordrede rådet til at sætte den undersøgelse igang, – hvoraf resultatet foreligger.

Konklusionen af pjecen er nedfældet i følgende *10 vink om træbeskyttelse:*

1) Benyt altid lagrede, tørre træmaterialer.
2) Trækonstruktioner skal ventileres effektivt.
3) Hvor der er fare for fugt bør trækonstruktioner fugtisoleres.
4) Trækonstruktioner udsat for vedvarende fugtpåvirkning bør desuden behandles med kemiske beskyttelsesmidler.
5) Mindre udsatte konstruktioner kan beskyttes tilstrækkeligt ved overfladebehandling.
6) Endetræ bør mættes hver gang en sideflade behandles.

7) Stærkt udsatte konstruktioner bør imprægneres.
8) Træemner bør være færdigt afkortede og tildannede før behandlingen.
9) Brug fortrinsvis godkendte beskyttelsesmidler.
10) Træ holder længe – anvendt og beskyttet rigtigt.

Manuskriptet til *Træ 4 - Træbeskyttelse* er udarbejdet af afdelingsleder ved Træindustriens Forskningsinstitut, forstkandidat N. Moldrup – det er gennemset af arkitekt M.A.A. Emanuel Johansen, lærer ved Kunstakademiets Arkitektskole.

Lay-out, redaktion og tegninger er udført af arkitekterne M.A.A. Preben Ankerstjerne, Klaus Blach og Johannes Brixen.

Pjecerne uddeles gratis til bl. a. arkitekter tilsluttet D.A.L., rådgivende ingeniører, entreprenører, den byggetekniske undervisning og biblioteker. Pjecen kan endvidere købes i bogladen for kr. 3,00 pr. stk.

Norges Trelastskole

Norge er et af de store træproducerende lande, for hvilket eksporten af tømmer og især træprodukter kan sammenlignes med Danmarks landbrugseksport, og hvor en god og rigtig gennemført træproduktion er af nationaløkonomisk betydning. Som led i det produktivitetsfremmende arbejde indenfor de kredse, hvis eksistens er knyttet til tømmeret, indviedes for kort tid siden i Lillestrøm ved Oslo *Trelastskolen*.

Trelastskolens tilblivelse er et resultat af et samvirke mellem de norske bygningsarbejderes forbund, trælastproducenterne og trælasthandlerne, der alle økonomisk har deltaget i rejsningen af den smukke skolebygning, der selvfølgelig i sin udformning er et forbilledligt eksempel på træ's anvendelse indenfor byggeriet. Byen Lillestrøm har stillet grund og penge til rådighed, ligesom der fra forskellige statslige fonds er ydet bidrag.

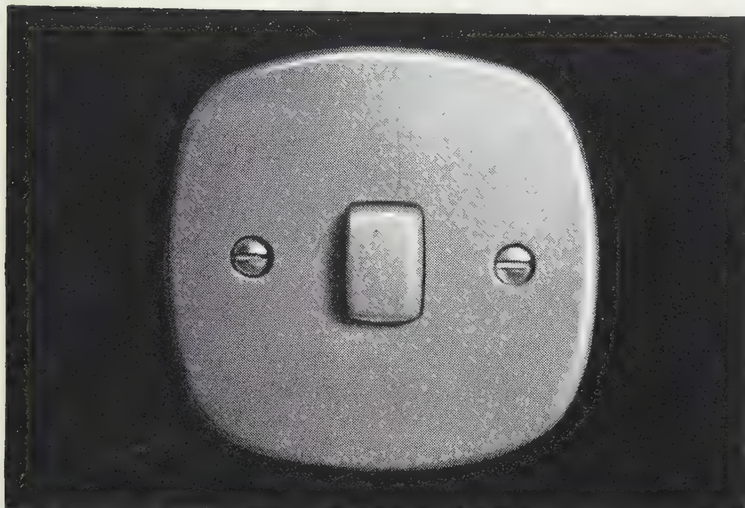
Samarbejde mellem arbejdere og arbejdsgivere giver sig også udtryk i de opgaver, skolen søger at løse.

Trelastskolen har to hovedopgaver: dygtiggørelse af teknikere og faglærte arbejdere indenfor tømmerindustrien. For teknikerne er det meningen at arrangere undervisning, der vil strække sig over et år, og for arbejderne vil der blive afholdt en serie kurser, af en varighed på to til fem uger. Allerede før den officielle åbning afholdtes det første kursus, der beskæftigede sig med kunstig udtørring af tømmer. Dette kursus gjorde det klart, at der i trælastindustrien er et presserende behov for bedre oplæring, der på mange områder vil kunne gribes mere effektivt an i en skole end på lærepladsen, savværket. Savværkerne lider under stor mangel på kvalificerede teknikere, og det er Trelastskolens mål hvert år at kunne sende 25 veltrænede teknikere ud til tømmerindustrien, foruden det antal arbejdere, der i hold på 12–15 vil gennemgå de forskellige korte kurser.
Alle parter, der har medvirket til Trelastskolens oprettelse, og som også vil være medansvarlige for dens drift, understreger skolens produktivitetsskabende betydning.

Kilde: Trade Union Information, 20/1958.

EENKNAPSAFBRYDER...

FOR VEKSELSTRØM
10 A - 250 V

AFBRYDER MED MARKERING

1-pol	TM 10 1-pol
krone	TM 10 krone
2-pol	TM 10 2-pol

AFBRYDER UDEN MARKERING

1-pol	TA 10 1-pol
korrespondance	TA 10 korresp.
krydsning	TA 10 krydsn.

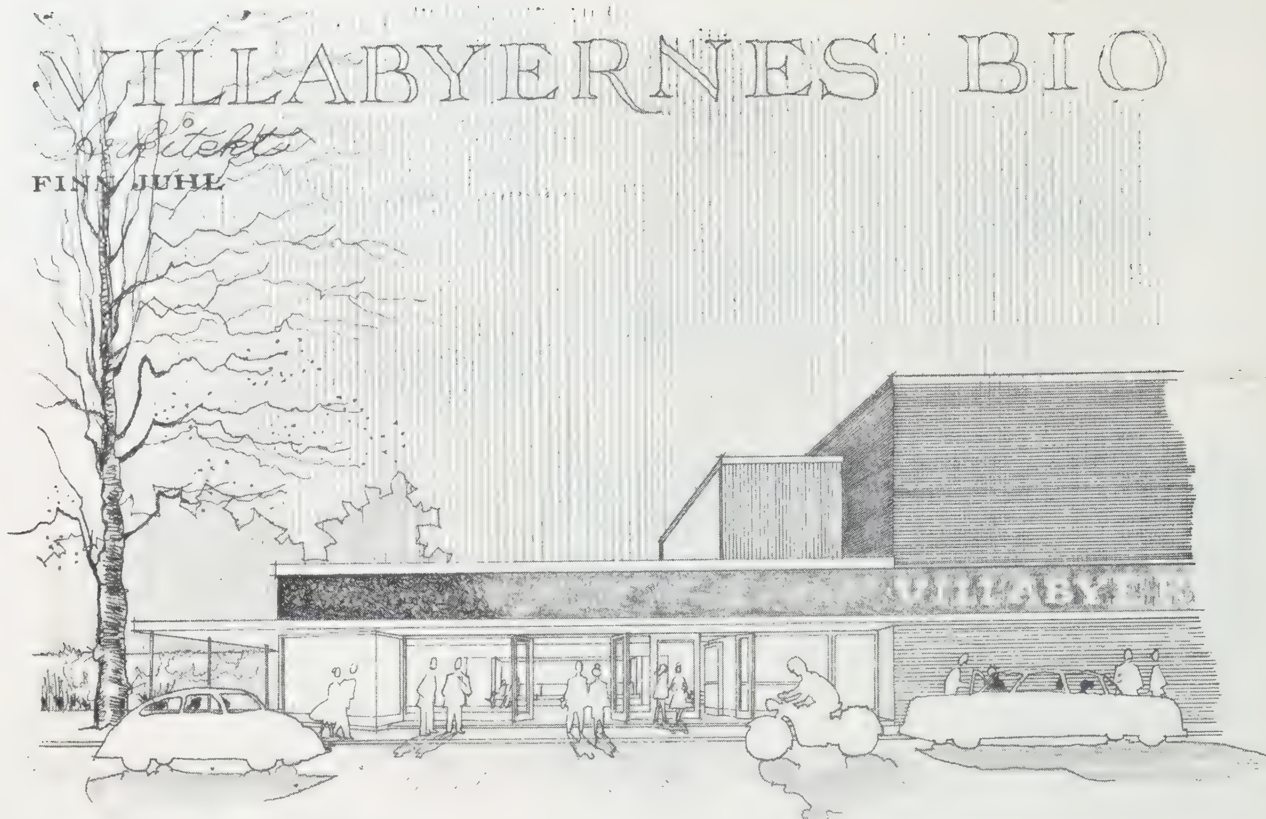
AFBRYDER MED STIKKONTAKT
MED MARKERING

lys	TK 10
dobbelt, lys	TD 10
lys med jord	TJ 10
teknisk	TL 10
teknisk med jord	TT 10

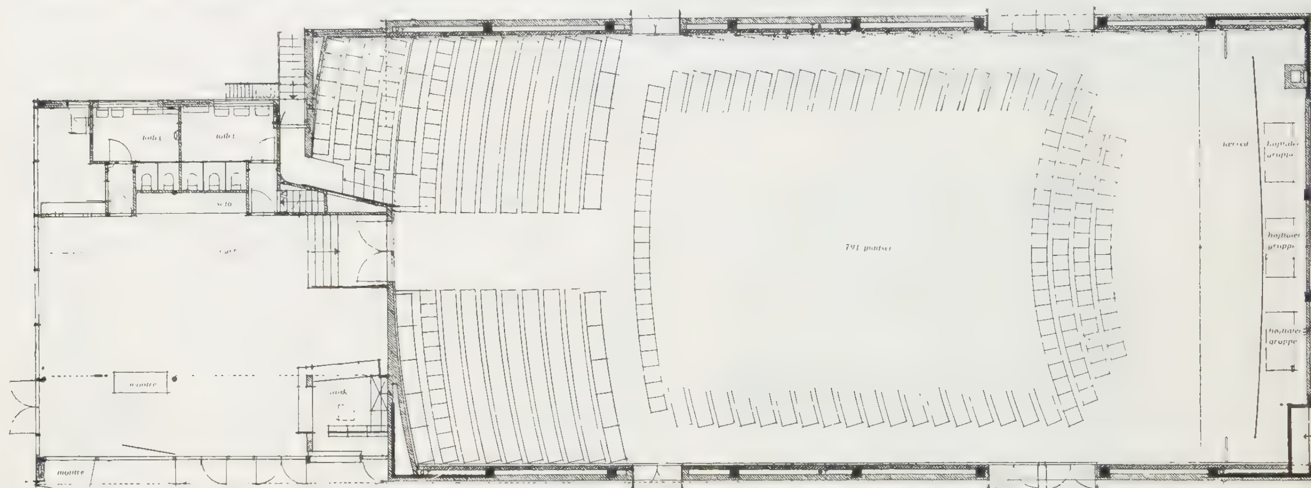
Til anbringelse på
dørindfatninger, indmurede plasticdåser
eller, med dækplade, på træklodser
og jerndåser
Farve: grå

NORDISK ELEKTRICITETS SELSKAB

Ellebjergvej 50 . København SV. . Telefon (01) 30 02 22

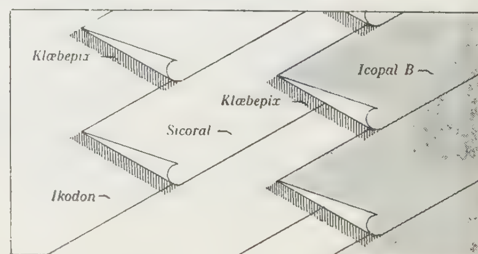
Villabyernes Bio. Arkitekt: Finn Juhl, M.A.A.

TAGDÆKNING: ICOPAL Specification 11 B.

Dobbeltdækning på betontage

Taghældning:	min. 1:40 (ca. 1,5°).
Grunding:	Betonfladen stryges med Ikodon-Special koldtflydende asfalt. Forbrug ca. 0,5 kg/m².
Klæbemasse:	ca. $1^1/_4$ kg fast Klæbepix pr. m² pr. lag
Første lag:	1 lag Sicoral asfalt-mineralfilt i 100 cm bredde, vægt ca. 2 kg/m², påklæbes.
Øverste lag:	1 lag Icopal B (med vulkaniseret grå overflade) i 100 cm bredde påklæbes.

Specifikation 11 B.

Et eksempel på vore 28 BBC-specificationer, som tilsendes på forlangende.

Benyt vor tekniske serviceafdeling, der er til disposition med overslag og alle yderligere oplysninger.

AKTS. JENS VILLADSENS FABRIKER

KØBENHAVN - MALMÖ - OSLO - HELSINGFORS

24 fabriker over hele Skandinavien

Hovedkontor: Islands Brygge 41 - København S - Asta *2800

GRÆKENLAND

Af Mogens Krustrup

For anden gang har Akademiets studerende været på en studierejse i Grækenland. Man kan måske fristes til at spørge, hvorfor vordende arkitekter tager til Grækenland i stedet for at opsøge steder med moderne arkitektur. Det er også muligt, at mange af dem, som deltog i rejsen ville blive spørgeren svar skyldig – sådan at forstå, at de ikke ville kunne give et kontant svar – jeg tror ikke mange ville være i tvivl med sig selv om, at rejsen til Grækenland havde givet dem en stærk oplevelse, og at noget var sat i gang, som ville gro videre i sindet for til sin tid at sætte frugt.

Grækenland kræver tid – ikke sådan forstået, at man behøver at være der længe – men det, man oplever, er så overvældende, at det kræver tid at leve op til indtrykkene – rejsen er kun begyndelsen.

For den som ikke selv har vandret op ad Akropolis, vil det være umuligt at fatte, hvad det betyder. Som en magnet virker borgklippen på den, der kommer til Athen – han må der op – sådan som pilgrimmen drages af hovedpandestedet.

Charis er det græske ord for skønhed, det er den ære, som sejrherren bringer med sig hjem. „Hvad fordel er der ved ædel byrd for den, som ikke har charis i ord og råd", siger digteren. Og vi forstår, at charis går langt dybere end vort „ynde". Det var charis, der strålede ud fra sindet og gav legemet skønhed, så andre glædede sig over at se på manden. Pindar synger:

„Men gennem gudindens magt
smelter jeg som de hellige biers voks for solen,
når jeg en ynglings
ungdomsfagre lemmer ser"

Livet i dets ypperste blomstring er baggrunden for statuer af sejrherrerne, som opstilledes i helligdommen. Den samme charis lyser ud af de statuer, man viede guderne som offergaver, ynglinge som „Kritiosdrengen" og korerne på Akropolis.

Det er et spørgsmål, om kunsten nogensinde har nået samme grad af menneskelighed og legemlighed som i det VI. århundredes Grækenland.

Det beror ikke på noget genreagtigt og langt mindre på nogen billig naturalisme, som senere græsk kunst er så gennemsyret af, men lever som en kraft, der strømmer indefra ud i alle lemmer og beånder minespillet.

Græsk kunst er uadskilleligt forbundet med landskab og vejrlig. Så stærkt at man kan sige, at den, der ikke har være i Grækenland, altid vil være som den, der ikke er indviet i mysterierne.

Når man sidder en sur efterårsdag i Danmark, så stiger frem i bevidstheden billedet af udsigten fra Korinth eller det stærke disede lys over Attika set fra Akropolis. I det fjerne står Salamis, som en port ind til forståelsen af, hvad det betyder, at historien er levende. Landskabet er noget mere end blot, det man ser. Det har historien i sig; mest fordi her i den hellige lund mødte Grækeren Gud. På anden måde kan man

ikke forklare, at landskabet altid spiller med i oplevelsen af græsk kunst.

Hvis man i en formel vil indfange græsk religion, kan det ikke gøres klarere end Vilh. Grønbech gør det: „Om helligstedet var i virkeligheden alt sagt med Homer's ord: Der var et temenos og et rygende alter. Det indbefatter: dér var Gud". Omkring dette alter voksede græsk kunst af en levende jordbund, templet som gudebilledets hus og votivgaverne som blomster. Så længe guderne var levende magter, var kunsten en levende vækst. Da guderne døde, stedte man dem til hvile under udfoldelse af overdådig pragt, og kunsten blev til facade og æstetik eller sank ned til at blive glidermænd og anatomiske paradenumre.

Grækeren levede det meste af sin tilværelse under åben himmel. Derfor er græsk arkitektur så fattig på rumvirkning i snævrere forstand. Alteret var det centrale i helligdommen. Når der i Periklestidens arkitektur spores en forbigående interesse for rummet hænger det sammen med gudebilledets karakter af skuestykke. Teatret og folkeforsamlingspladsen under åben himmel er født af græsk væremåde.

Skønheden kan tage magten fra mennesket, således at der ikke er valuta for de skønne ord. Det føler man på en næsten kvalmende måde, når man læser Perikles' gravtale over de faldne atheniensere, fordi den har mistet den barske humor, som lyser ud af arkaisk kunst. Der er den samme ideale selvvurdering i Parthenonfrisen, som er de ædles æt, der passerer revue.

En udmærket dansk digter har i titlen på en bog fanget en formel på det bedste i græsk væsen, før det bukkede under i frasernes hængedynd: Salt, vin og oliven.

Skal man ønske noget for sine medmennesker og først og fremmest for dem, som har viet sig til arbejdet i de skønne kunsters tjeneste må det være det, aldrig at lade sig forlede til den banale løsning, men at sætte som motto og som mål at leve op til den friskhed, som lyser ud af ordene: Salt, vin og oliven.

Gade til De Tolv Apostles Kirke

Huse med skrå karnapper ved St. Georg Kirken

Gamle og nye huse i Thessaloniki

Af Mogens Koch

Thessaloniki's gamle bydele er præget af en meget karakteristisk byggemåde, de fleste af husene er toetages med udkraget bindingsværks overetage støttet mod underetagen med knægte eller skråstivere. Udkragningen er ofte udført som en karnap, hvor kun den ene side er trukket ud og forsynet med vindue, som tillader, at man fra karnappen kan kigge ned ad gaden. Bunden i karnappen behøver ikke at være etageadskillelsens bjælkelag; bunden ligger ofte i sædehøjde, således at man siddende har karnappens forside i ryggen, benene inde i huset og ser sidelæns gennem vinduet ned over gaden. Husrækkernes overetager får en savtakket façade, som tillader, at alle får udsigten langs gaden – hvor hensynsfuldt og betænksomt.

Byen er anlagt på en skråning, som stiger nede fra havnepromenaden i syd, først svagt senere stærkere op imod muren, der begrænser byen i nord. I de stigende gader er det karnappernes sydside, der rager ud og giver udsigt ikke alene til gaden, men over den lavere liggende bydel og havet. Det kan dårligt være finere ordnet, hele byen har bevaret sin tilknytning til havet.

Byggemåden træffer man igen i Istanbul's gamle kvarterer, der også er præget af træhuse med udkragede overetager på skråstivere. Forudsætningen må sikkert søges i en kejserlig byggeforskrift for Konstantinopel fra ca. 490. Der tales i forskriften om at indsætte de vinduer, som man kalder udkig, „Men derved må på ingen måde ved en sådan udvidelse naboen berøves udsigten til havet i lige linje og ikke tvunget, fra nogen side af hans hus, den udsigt som naboen skal kunne have, når han står op indenfor sine enemærker, eller når han sidder ned, uden at skulle vende sig og bukke sig til siden og tvungent for at se havet." „. . desuden forordner vi, at de såkaldte Solaria efter denne lov ikke skal gøres blot af bjælker og brædder, men efter den såkaldte romerske byggemetode, og at der skal være ti fods mellemrum mellem to overfor hinanden værende „Solarier". Og hvad der udføres på nævnte måde skal være hævet femten fod fra jorden, og der må under ingen omstændigheder anbringes sten- eller træsøjler på jorden eller opføres mure, som kan hindre luften under de i behørige højder anbragte „Solarier" eller snævre gennemgange i strædet eller gaden."

Nu erstattes de gamle to-etages huse af nye huse i 8–9–10 etager. Man begynder i den lavere del af byen efter en byplan med diagonalgader, som skærer på kryds og tværs gennem det fine gamle system. Nye huse med urimelige højder, snævre lysbrønde, små altaner, der skal erstatte haverne, og fuldstændig skyggende for sol og udsigt for den gamle lave bebyggelse langt op ad skråningen. Har den gamle by ikke før været slum, så bliver den det nu i skyggen af det nye, og så må man jo fortsætte.

Det værste synes at være, at de nederste 6–7–8 etager i det ny er slum fra starten, afskåret fra lys og luft og fra udsigten til havet.

Monumenterne, de små byzantinske kirker hævdede sig i kraft af deres klare krystallinske form alligevel som monumenter i forhold til den gamle boligbebyggelse. Nu ligger nogle af dem dybt nede i forhold til gadeniveauet og omklamret af 10 etagers huse.

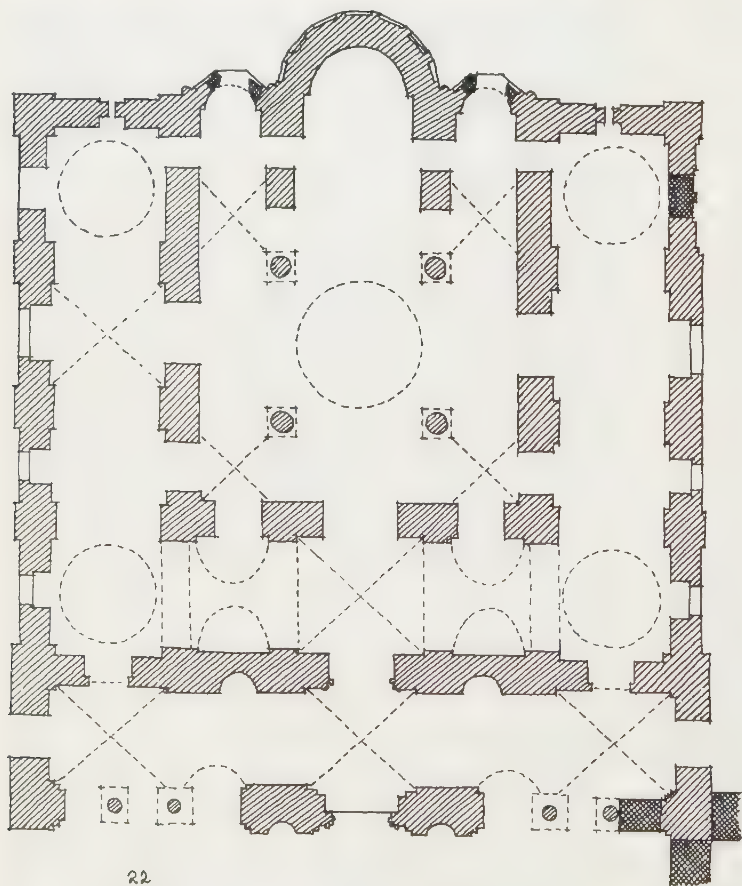
Herover: Udsigt fra taget af St. Georg kirken
Til højre: Agia Sotir v. Odos Egnalia
Herunder: Udsigt fra taget af St. Georg kirken

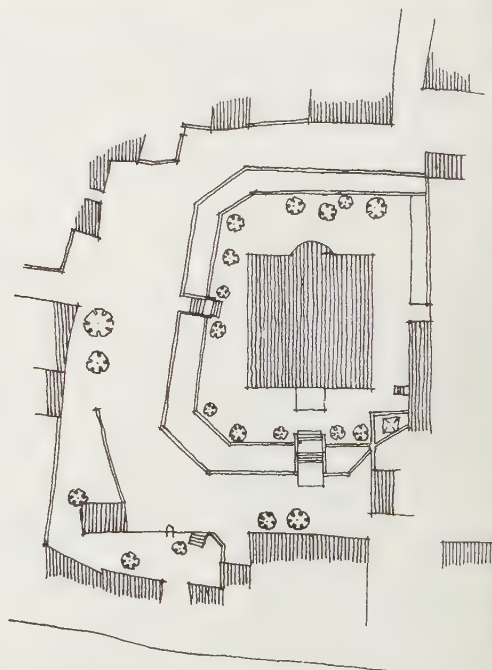
Fotografier: Mogens Koch maj 1958

De Tolv Apostles Kirke. Akvarel udført af Peter Brodersen

Beliggenhedsplan 1 : 1000
Opmålingen udført af Peter Brodersen

Grundplan 1 : 200
Opmåling gengivet i værket „Les monuments chrétiens de Salonique".

Kirken set fra nordvest
Fotografier optaget af Hans Th. Ludvigsen

De Tolv Apostles Kirke

Af Hans Th. Ludvigsen

Kirkepladsen

Gade ved kirke-pladsen

I Salonikis nordvestlige del finder man *De Tolv Apostles Kirke*. Snævre, brolagte gader fører én dertil, og kirken ligger på en lille plads, omgivet af gamle, lave huse, næsten alle i to etager. Øverste etage er ofte udragende og understøttet af udsvejfede knægte. Husene har tegltage og mure af tegl- og natursten. De fleste er kalkede, hvide, blå, gule, og façaderne vender ind mod pladsen, forskudt således i forhold til hinanden, at der dannes små gårde og forhaver.

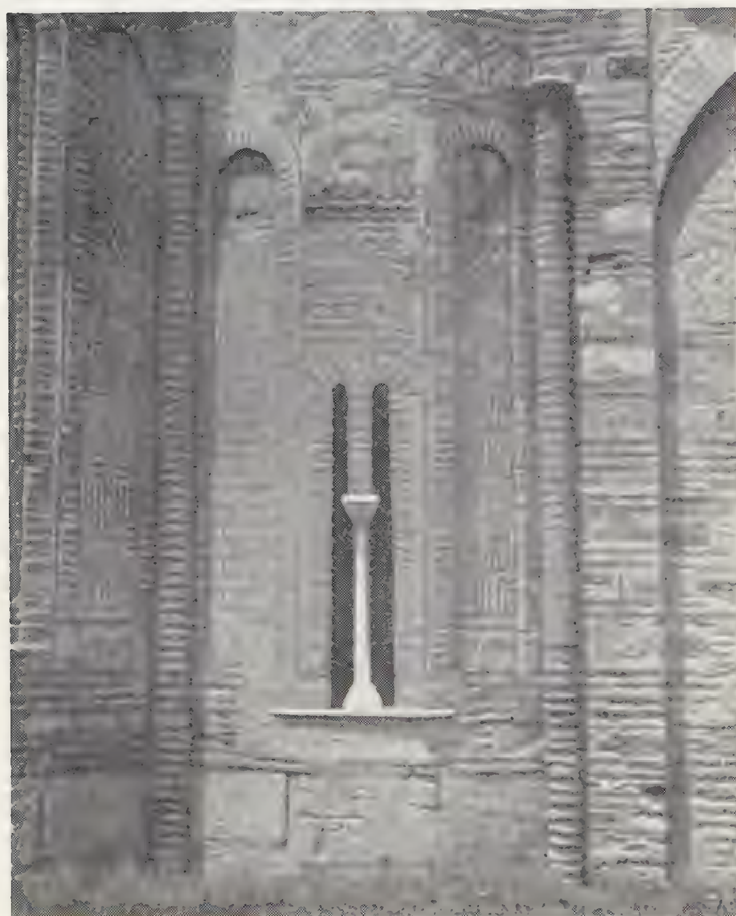
De Tolv Apostles Kirke eller *Det Kolde Vands Moské*, som den kaldtes i tyrkertiden, er senbyzantinsk og stammer fra omkring år 1300.

Hovedrummet er kvadratisk og bygget op over et græsk kors. I korsarmenes skæring står fire søjler, der bærer den store kuppel. Mod øst afsluttes kirken af tre apsider, og udenom den kvadratiske kærne mod nord, vest og syd løber et overhvælvet galeri – med kupler i de fire hjørner. Fra vest går man ind i kirken gennem et ydre *narthex*.

Kirken er teglhængt og opmuret af kalk- og teglsten, som man har anvendt med stor dekorativ virkning. Enkelte detailler er udført i marmor, og flere steder finder man bygningsdele af sen-antik oprindelse.

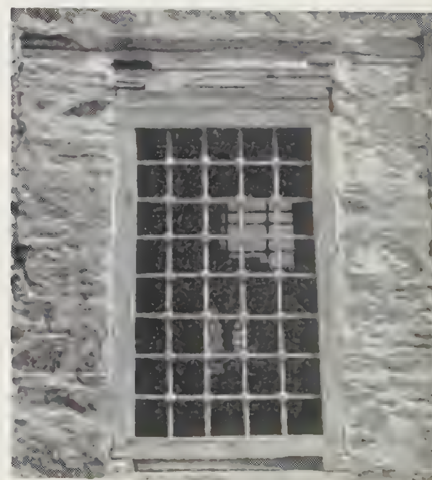

Kirken set fra sydøst

Façadeudsnit med én af de små apsider

Vindue i kirkens sydmur

Høj bebyggelse nordøst for kirken

På pladsen udenfor kirken og i de små gader myldrer det af liv. Kærrer og trækvogne rumler af sted, og ved vandingsstedet vest for kirken er der trængsel. Der snakkes ivrigt i dørene, og barbenede børn tumler sig overalt og gør det vanskeligt for den betragtende at fastholde konsekvensen i sin tankerække. Endnu vanskeligere bliver det, når sorthårede piger slår sig ned ved siden af én og forlanger at blive konverseret, mens gamle mænd og koner bifaldende og forventningsfulde ser til.

Milieuet virker helstøbt og ægte. Men hammerslag og høje stilladser forkynder på nært hold, at en ny tid er i færd med at fortære sin egen tidløse sjæl. Præsten messer ensomt i sin kirke, hvor i tidernes løb generationer mødtes og dyrkede deres ubevidste længsel efter deres eget vigende „selv“. Hvert vokslys, der tændtes, var et asketisk håb om hinsidig lykke eller en skamfuld bøn om tilgivelse. Tak og tillid fyldte kuplerne, og *Pantocrator*'s øjne levede og forstod. Præstens sorte dragt var ikke „malerisk“, og lys og messer var ikke „stemningsfulde“, men i det gådefulde fandt den ureflekterede sin klarhed.

Netop som udtryk for et ureflekteret behov er hele sceneriet blevet til. *De Tolv Apostles Kirke*: uforanderligt, hvilende i sig selv – ubestridelig og guddommelig. Grå og bedrøvet, kunne det synes mig, ligger den midt i den kreds af brogede og vaklende huse, som danner den sidste barriere mellem den og vor tid.

Med uro i sindet går man sin vej, mens éns tanker strejfer *E. W. Wilcox*' ord:

Straight through my heart this fact to-day,
By Truth's own hand is driven:
God never takes one thing away,
But something else is given.

Messene — Aigosthena

Af Kjeld de Fine Licht

Messene. Bymurens vestkæde set mod nord

Messene. Arkadiske port og murtårn

Sparta er på en eller anden måde kendt af enhver. Mange ved, det ligger i dalen øst for Taygetos, ved foden af denne lange bjergryg, der særlig om foråret, når frugttræerne blomstrer, byder det skønneste skue. Men de færreste kender noget til landet på den anden side bjergkæden, Messenien, der optager hele Peloponnes' sydvestlige hjørne. Og dog er det vel en af Grækenlands smukkeste egne, righoldig i farverne og afvekslende i landskabet fra stille, fjerntliggende bjergstrøg til brede tætbebyggede og levende dale. Fra højderne øjner man havet omkring.

Det værdifuldeste område er nu som tidligere den vide, flade flodslette, der spænder ud mellem Peloponnes' to vestlige „fingre". Efter at toget på den smalsporede bane har stønnet sig igennem de vildsomme egne i halvøens midte, åbner sig et betagende syn, når man kører ud i det fri, højt oppe på skråningen af randbjergene i nord. Så langt øjet rækker til det glitrende Middelhav længst ude, strækker sletten sig som en saftig og blomstrende have, gennemkrydset af kølige vandingskanaler. Over olivenlundene sitrer luften af varme og cikadesang. De herligste oliven af Grækenlands røde jord sendes ud fra Messeniens hovedby, Kalamata.

Allerede i Oldtiden fortalte ordsproget om det frugtbare land, og Euripides beskriver det:

Men frugtbart er Landet,
i overflod gennemstrømmet af kilder.
Fede græsgange for kvæg og får,
Tusindfold rigdom.
For vinterens kolde ånde ligger det trygt beskyttet,
I sommertiden af Helios' firspand
bliver det aldrig ophedet for meget.

Ingensinde opnåede dog de gamle messeniere berømmelse ved minderige bedrifter eller beundringsværdige arbejder som deres naboer eller athenæerne. Endda var de gennem flere århundreder undertrykte af spartanerne og holdt nede i den mest usle slavetilstand.

Tyrtaios fortæller i sine digte om messeniernes fortvivlede skæbne, om hvordan de som æsler, bøjede af tunge byrder måtte trælle for de spartanske godsherrer. Utallige smårevolter og flere større opstande med heftige kampe mellem forbitrede og desperate friskarer og de overlegne spartanske straffeekspeditioner hærgede og forarmede landet. Derfor leder man forgæves efter storladne bygningsværker fra den periode, der i Athen så Parthenon rejse sig.

Men godt et halvt hundred år derefter, omkr. 370 f. Kr., sker der alvorlige forskydninger i den græske verdens magtgrupper, idet Thebens geniale feltherre, Epameinondas, besejrer spartanerne i det berømte slag ved Leuktra, hvorefter han nyordner de politiske forhold på Peloponnes ved oprettelsen af en række

Messenes bymur. Skitseopmåling af sydligste, bevarede tårn i vestkæden. (Nærmeste tårn på fotografiet overfor). 1:200. Snit, opstalt og plan

bystater som bolværk omkring Sparta; en fremgangsmåde, der minder om Napoleons senere i Midteuropa.

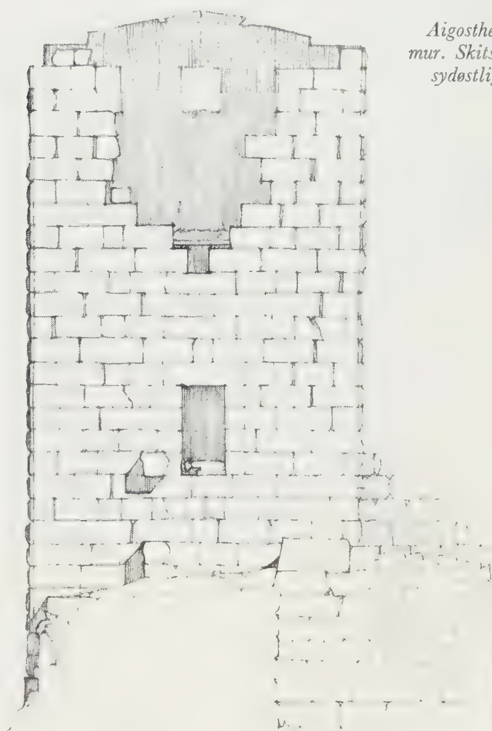
En af disse byer var Messene eller Ithome, som den blev kaldt efter det magtfulde bjergmassiv, der knejser bag den. Messeniernes nye hovedstad måtte ligge ved dette bjerg, der stod som et tungt og symbolsk centrum midt i landet. Fra dets vanskeligt tilgængelige højder havde frihedskæmperne ydet den sejeste modstand mod spartanerne. Fra den ældgamle Zeus' helligdom på toppen, 800 m over havet, havde man den mest storslåede udsigt over den vidtopdyrkede slette østen for.

Epameinondas lagde selv grunden til byen og opfordrede de udenlands boende messeniere til at vende hjem. Oldtidens Baedecker, Pausanias, fortæller, at da varslerne for Messenes placering og fremtid var gunstige, befalede Epameinondas at bringe sten, og han sendte bud efter mænd, der var dygtige til at lægge gader ud, bygge huse og helligdomme og opføre bymure. Byggearbejdet i byen gik rask for sig under ledsagelse af fløjtemusik. Senere skildrer han bymuren og siger: „Hele dens forløb er bygget af sten, og der er tårne og brystværn på den. Jeg har ikke set Babylons mure eller de memnoniske mure omkring Susa i Persien, ej heller har jeg hørt dem omtale af folk, der har set dem; men Ambrosos i Fokis, Byzantion og Rhodos er befæstede på den bedste måde, og dog er Messenes mure stærkere end deres."

Ruinerne af denne by og ikke mindst ringmuren med dens forfinede stenhuggerarbejder var målet for gruppens studier. Vinterens forberedelser havde drejet sig om oldgræske byanlæg, bygningstyper og byggeteknik, emner man med stort udbytte kunne studere og opmåle i det lidet undersøgte Messene. Men uheldigvis nægtede den græske rigsantikvar, A. K. Orlandos, holdet tilladelsen til sådanne arbejder – dagen før vor afrejse fra Athen til Messene!

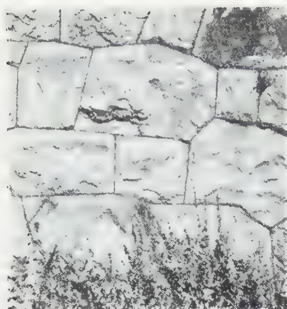
Da en række lokale var sat i bevægelse i anledning af holdets ankomst, besluttede man alligevel at gøre et besøg på stedet for at fotografere og se ruinerne. Holdet havde året før været i Visby på Gotland, og havde derfra en erfaring om en middelalderlig bymurs indretning og karakter, som man ville sammenligne med en fra den klassiske oldtid.

Ringmuren spillede i det gamle Grækenland som i andre perioder, da slig indretning havde praktisk værdi, en afgørende rolle for en bys trivsel og fysiognomi. For få bygningstyper i tidernes løb har vel

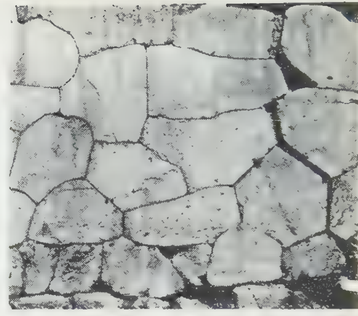

Aigosthenas akropolis mur. Skitseopmåling af sydøstlige hjørnetårn, 1:200

Elensis, polygonalt murværk med tendens til skiftegang

Elensis, kvadermurværk

Elensis, kvadermurværk

Delphi, kurvelineært murværk

brugbarheden, funktionen, spillet en mere håndgribelig og afgørende, ja skæbnesvanger rolle. Muren er sammenvævet med byens historie. Den praktiske og nøgterne græske ånd, udstyret med sin rige evne for kunstnerisk form, forstod i en så nyttebetonet opgave at forene det hensigtsmæssige med det bevidste og artikulerede i en harmoni, der ved materialevalg og linieføring på samme tid lod arkitektur og landskab glide over i hinanden og fremhæve hinanden.

Et vigtigt led i bymures og støttemures æstetiske virkning er stenenes form og behugning. Den græske murbygningskunst når sit fineste udtryk i de profane anlæg. Templernes mure har ensartede, glatte overflader, der ikke tillader forbandtet eller de enkelte kvadre at spille nogen rolle i helheden.
Arkitekturen i den klassiske og hellenistiske tid er for de monumentale bygningers og andre offentlige anlægs vedkommende en udpræget stenbygningskunst ligesom den ægyptiske. Men grækerne arbejdede mere bevidst med behandling og udformning af murværket og udviklede flere forskellige stilarter i forbandt og overfladeeffekt. I arkitekturens historie er det vel kun inkaernes imponerende mure, der har nået de samme kunstneriske højder. Omend disse må siges at være teknisk bedre, har de ikke den samme artistiske bevidsthed og balance som grækernes. (Se f. eks. J. Alden Mason: The ancient civilization of Peru. Pelican book A 395. 1957, pl. 12 fg. og Heinrich Ubbelohde-Doering: Kunst im Reich der Inca. 1952, pl. 1 fg.).

Messenes bymur er enestående velbevaret på de vestlige og nordlige forløb. Som en grå slange bugter den sig op og ned over det grønne bakkelands mørke og lysere felter. Kvadratiske og halvrunde tårne veksler med lange murstykker, kurtinerne. Byens hovedport, kaldet den arkadiske port, har bag to svære flankeringstårne en cirkelrund gård, der er et enestående eksempel på hellenistisk, profan arkitektur. Den græske formsans har her disponeret skiftegangen og artikuleret kvadrernes overflade på mageløs måde.
I Grænkelandsopholdets sidste dage besøgte holdet ruinbyen Aigosthena, der ligger i bunden af Den korinthiske Bugts nordlige vig. Nu som i oldtiden en lidet kendt plads langt fra de store hovedveje.

I den klassiske litteratur er byen blot omtalt som en station på marchen for soldater, der ad denne skjulte bagvej drog fra Syd- til Nordgrækenland eller omvendt. F. eks. kom resterne af den spartanske hær på tilbagetoget fra Leuktra denne vej.

Ingen større udgravninger har givet et billede af byen, så man er i en sjælden grad henvist til iagttagelse på stedet. Byen skyder sig i et langstrakt rektangel op i dalen på tværs af kysten. Fjernest fra denne på en lille klippeknold ligger Akropolis.

Bymuren er velbevaret, særlig Akropolis' østmur, og dens forløb sammenholdt med de sparsomme bygningsrester indenfor lader formode, at man står overfor et byanlæg med det retvinklede gadenet, der blev almindeligt rådende i hellenistisk tid.

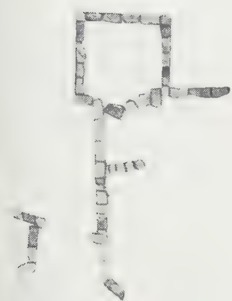
I dag vokser oliventræerne med de fyldige grågrønne kroner helt op til Akropolisklippens fod, under de tunge brungule mure. Man må tænke sig, sceneriet har været det samme i gammel tid, og her som få andre steder er det muligt at få en opfattelse af, hvordan en gennemsnitsby i oldtidens Grækenland har virket, når man oplevede den udefra. Gemt og beskyttet bag sine fæstningsværker må den have gjort et afvisende indtryk på den tilrejsende, der vandrende eller med langsom muldyrsvogn nærmede sig den. På lang afstand tegnede det sluttede byområde sig klart overfor landet omkring, og denne håndgribelige afgrænsning af byen må have forlenet bybegrebet med en særlig prægnans.

Udadtil var muren samtidig i bogstavelig forstand byens ansigt, der straks fortalte den kyndige om indbyggernes kulturelle vilje og tekniske formåen. I samtiden var man naturligvis klar over dette forhold, og Aristoteles anbefaler byerne at anstrenge sig for at udforme og anlægge sine bymure således, at de virker smukkest i landskabet og harmonerer bedst med omgivelserne.

Som den arkadiske port i Messene er der også i Aigosthena et portanlæg, som særlig påkalder sig opmærksomheden, uagtet det er stærkt ruineret. Det er en port i nordmuren midtvejs mellem akropolis og kysten. Fra det fremskudte tårn på portens ene side løber en mur bagud, og indenfor selve portåbningen bøjer den væk fra kørevejen i en elegant bue. Uden gravninger tillader hele kompleksets ruinerende tilstand desværre ikke at fatte den oprindelige udformning af denne interessante plantype, der synes at være særegen blandt oldtidens almindelige løsninger.
Som et eksempel på den almindelige porttype bringes

Aigosthena Akropolis' østmur set fra sydøst

Aigosthena. Port i nordmuren. Skitseopmåling. Plan 1:500

Aigosthena. Port i nordmuren. Set indefra. Aigosthena

nogle opmålinger af den flere århundreder yngre Porta Asinaria i Rom, der blev undersøgt på Akademiets studierejse i 1956, men ikke tidligere har været offentliggjort. Porten var just under frilæggelse og restaurering, da H2-gruppen besøgte den, og det var kommet som en glædelig overraskelse for udgraverne, at man her fandt en gård af samme type, som kendtes ved andre af byens porte.

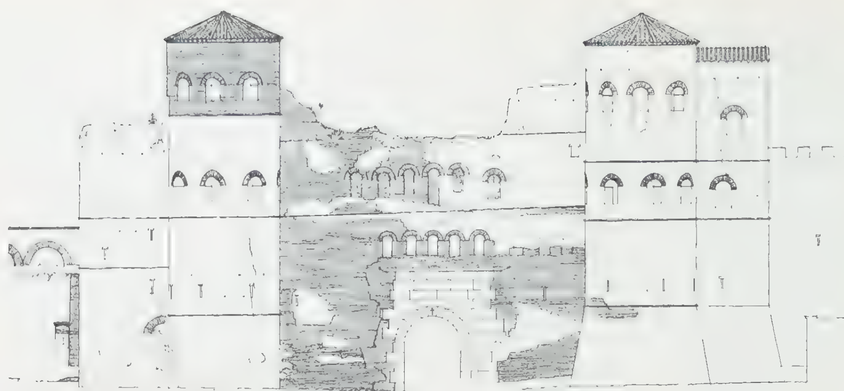
Mens den hellenistiske portgård sandsynligvis blot havde fortifikatoriske hensigter, må man tænke sig, at senere tiders gårde også tjente civile formål, toldeftersyn og lignende.

Det sidste led i kæden af antike byporte med gårdrum nåedes i en porttype som Rhesionporten (Mevlevi-Hane-Kapu) i Konstantinopels landmur fra 5. årh. e. Kr. Her er murforløbet udført som parallelle kæder, mellem hvilke den firkantede gård ligger, beskyttet af et tårn i hvert hjørne. Hele dette monumentale og storstilet udbyggede fæstningsværk, der rummer en række forfinede, arkitektoniske experimenter og nydannelser, peger tydeligt frem mod arabernes, korsfarernes og vesterlændingenes mangesidige borgbyggeri i middelalderen.

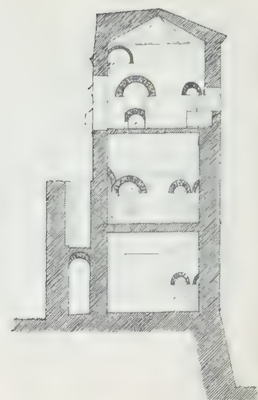
Ithome - Porto Germano

På det gamle Messenes plads ligger i dag en almindelig, peloponnesisk landsby med beskedne, hvidkalkede huse spredt op ad de stenede skråninger. Til opland har byen nu kun de nærmeste bjergegne. En jordvej bugter sig frem på sin afsats og hægter huse og gårde så nogenlunde sammen. Næsten midtvejs i byen vider den sig ud med en trekant lagt til på den ene side, så der fremkommer en lille plads. I bunden af den, i halvmørket under et stort træs tætte løv, vælder det klareste bjergvand brusende og plaskende frem gennem en smal revne i pladsens bagvæg.

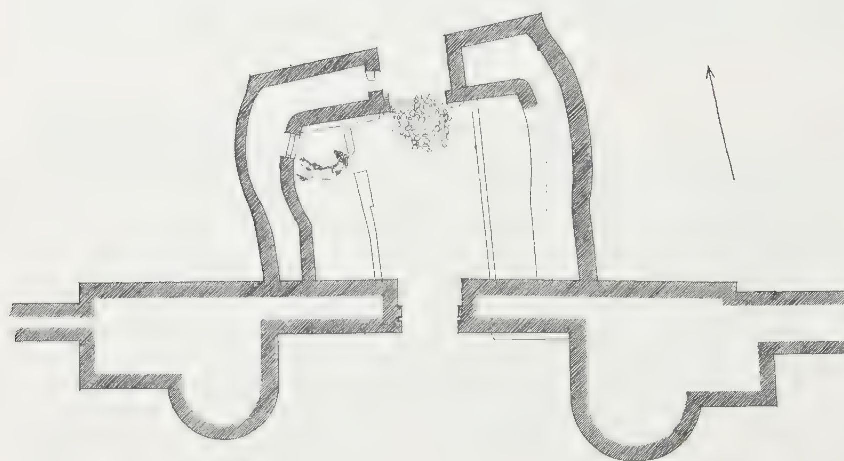
Vandet løber fra en balje ned i en åben rende langs den rå markstensvæg, der glinser grøn og fugtig af sprøjtet. Gennem et rør strømmer det under vejen og ned i dalen. Her er byens samlingssted, hvor kvinderne

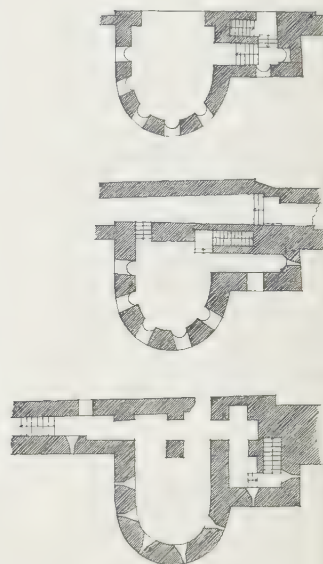
Opstalt

Snit i tårn

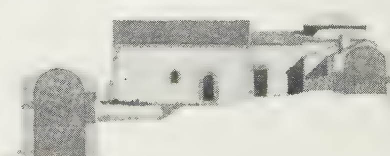
Grundplan

Etageplaner af tårn

Porte Asenaria Rom
Skitseopmåling udført på Kunstakademiets studierejse 1956. Mål 1:500

Klosteret Katholico-Ithome
Skitseopmåling 1:500
Snit gennem gården, plan (nord nedad) og vestfaçaden

henter vand, vasker tøjet og vander dyrene. Rundt omkring ligger kaffehusene, hvorfra mændene følger hændelserne på vejen og vender døgnets begivenheder. Over kilden, på den høje støttemur, ligger skolen. Landsbyens indbyggere er fattige småbønder, som lever et nøjsomt liv i arbejde fra morgen til sen aften – i alle tilfælde for kvindernes vedkommende.

En udflugt til Ithomebjerget højt over landsbyen hører med til et besøg her og er en betagende oplevelse. Turen derop tager 2–3 timer ad en smal, brokket muldyrssti og føles lidt anstrengende, når solen bager; men den udholdende belønnes med en storslået udsigt over det sydlige Peloponnes. I det fjerne kan man skimte Pylos, hvor amerikanerne er ved at udgrave levnene af Nestors palads.

Bjergets top danner et lille plateau, hvor der i oldtiden lå en helligdom for Zeus. I middelalderen rejste et munkesamfund her et kloster, der, selvom det længe har været forladt, står fuldstændig bevaret. Det kaldes Katholico-Ithome. På store helligdage i året, f. eks. Kristi Himmelfartsdag, bruges klosterkirken dog stadigvæk. Da kommer folk fra landsbyerne rundtomkring, og en præst fra det store Voulkanokloster nede ad bjergskråningen, celebrerer gudstjenesten.

Det var just Kristi Himmelfartsdag, da gruppen opholdt sig i det gamle Messene, og tidligt om morgenen kunne man høre Katholico-Ithome's spæde klokke kalde fra bjergets top ud over dalene. Da vi kom derop ud på formiddagen efter messen, var en stor skare mennesker forsamlet om et festligt måltid på helstegte grise, hvortil vi straks blev indbudt.

Det hele, lille klosteranlæg viste sig at være meget charmerende og interessant. En række lave, hvidkalkede bygninger lå grupperet om en gårdsplads, hvis niveauforskelle med en naiv behændighed var understreget og overvundet ved fine markstensmure og trapper. De enkelte huse havde beholdt deres selvstændighed i helheden og føjede sig rundt om den fortryllende plads i en fornem rumkomposition. Der hvilede over dette kloster en rustik enkelhed, som var velgørende efter det sirlige Kaeseriani, som holdet tidligere havde besøgt.

Oprindelig havde det kun været tanken at se og fotografere Katholico-Ithome, men da holdet, som tidligere omtalt, var blevet nægtet tilladelse til at arbejde i Messene, besluttede man den dag at foretage en skitseopmåling af klostret.

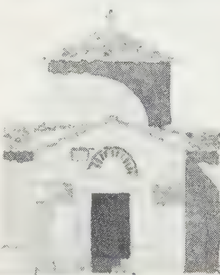
Under studierne i Aigosthena, der nu om dage hedder Porto Germano, blev holdet meget indtaget i en kirke, der med sin forbavsende lidenhed (efter danske forhold) indbød til en skitseopmåling, som kunne supplere samlingen af byzantinske kirker fra forrige Grækenlandsrejse.

Kirken har en udvendig længde af kun 6,5 meter og ligger i resterne af koret af en tidlig basilika, der ellers kun er bevaret i de nederste skifter og brudstykker af mosaikgulvet. Vor lille kirke er tydeligt opført af ældre materialer. Iøvrigt fortæller tegningerne vist klart nok om dens plan og udseende.

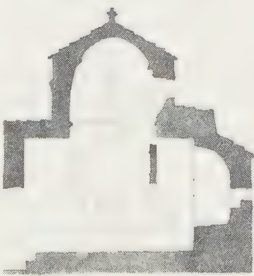

Klostret Katholico-Ithome. Indgangssiden

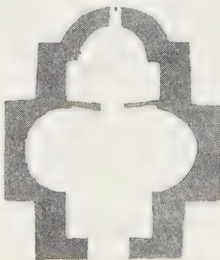

Byzantinsk kirke ved Porto Germano
Fotografi og skitseopmåling 1 : 200

Mistra Metropol

Byzantisk arkitektur

Af Søren Sass

Når man kommer kørende ad vejen fra Tripolis og den endelig snoer sig ned på oliven-sletten omkring Sparta, danner Taigetos fjeldet en storslået baggrund, hvidt i toppen med skyerne omkring og den ubeskrivelig rene luft.

Set i dette perspektiv er det svært at få øje på Mistraklippen, som ligger som en lille fjeldunge lige foran Taigetos, men skilt fra det ved en dyb kløft.

I tider, hvor ufreden kun bredte sig langs jordoverfladen, men til gengæld dækkede det meste af Grækenland, har borgen på toppen og samfundet omkring den haft en næsten ideel beliggenhed.

En mængde klostre og kirker med freskoudsmykning har dannet en væsentlig part af dette middelaldersamfund, som vedblev at existere lige til den nye græske stat opstod for godt 100 år siden.

Det var med spændte forventninger vi begyndte opstigningen ad den snævre æselsti, hovedfærdselsåren i byen, som i perioder hævdes at have haft 20–30.000 indbyggere, og som nu kun har seks.

I første omgang tror jeg, at mange blev skuffede. Byen er i løbet af den tid, den har stået ubeboet, faldet i ruiner i en grad, så at der ikke mere kan tales om en by.

Kun enkelte særlig velbyggede, tårnagtige huse har et par etager bevaret, resten røber sig kun ved lidt af stueetagen, omridset af planen eller slet ingenting.

Alligevel er der noget smukt i, at naturen kan udslette sporene efter menneskene så fuldstændig, gid også de moderne byer kunne formulde lige så naturligt, når livet har forladt dem en gang.

Kirkerne er de eneste bygninger, som endnu er nogenlunde bevaret. Et af klostrene (Pantanassa) er endnu beboet af nogle få nonner, som ernærer sig ved at vise turister rundt og sy håndarbejde. De få nonner, som blev tilbage i Mistra, har ikke kunnet holde kirkerne vedlige, og ubodelig skade er sket på kirkerne i takt med byens almindelige forfald. I de seneste år er nogle af kirkerne blevet restaureret, de sammenstyrtede kupler er blevet erstattet med beton ditto, og selvom det er ærligt gjort, virker det alligevel fremmed.

Grækerne er ved at komme i tanker om, at også de byzantinske monumenter har en værdi. Selv nonnerne, hvoraf een i sin fritid går og pynter lidt på de middelalderlige fresker til sine medsøstres ublandede stolthed.

Alt dette til trods var besøget rigeligt umagen værd. Den rige variation over kuppeltemaet, som findes i

Byzantinsk kirke nær Athen

Mistra.
Tegning af Thorkil Eber

Mistras kirker, er det vanskeligt at opleve mere koncentreret andre steder.

Vort hold studerede de tre nabokirker Evangelistria, Aghii Theodori og Brontochion, som ligger med kort afstand imellem på den nederste terrasse i byen.

De to første er varianter over den sædvanlige græske kirketype, korsplanen med en kuppel over skæringen, men stærkt forskellige i det arkitektoniske udtryk, den ene lille og snæver i proportionerne, den anden med hele rummet samlet til en helhed under den store kuppel.

Brontochion var derimod en Basilika i planen, men overhvælvet med en hovedkuppel og en hel række mindre kupler over sideskibene. Ydermere var kirken i højden delt af et galleri, som omgav hovedskibet på tre sider. Denne rige arkitektur, som også findes i et par andre kirker i Mistra, blev yderligere beriget af en lang række dejlige fresker. Mærkeligt var det at opleve denne sammensmeltning af natur, arkitektur og billedkunst til en naturlig og uadskillelig helhed.

Under forberedelserne havde vi læst og talt om emnet, men først stillet overfor virkeligheden anede vi en sammenhæng, en livsopfattelse, udtrykt i kunst og arkitektur, i sin art lige så stærk og klar som den klassiske.

Vi oplevede det samme senere, i Hosios Loukas, i Daphni og ikke mindst ved den lille kirke, vi passerede på vejen tilbage til Athen, der klar som et krystal rummer hele det byzantinske formsprog i sig.

Måtte de oplevelser, denne rejse har skænket os blot blive en inspiration i det daglige arbejde til at søge den samme klarhed og konsekvens, det samme helhedssyn som vi fandt i den græske arkitektur, både den klassiske og den byzantinske.

Mistra. Brontochion. Tegning af Frank Bertelsen

Hydra, gadebillede ved havnen, mål 1:600, opmålt af Jørgen Pedersen og Anders Holst. Det smalle stræde, der i den ene ende lukkes af en tværgående gades huse har proportioner som en lang smal stue, hvis karakter veksler med lysets variation fra morgen til aften

Exteriøre rum i græske småbyer

Af Finn Monies

Når en bygningsopgave – det være sig i studiet eller på tegnestuen forudsætter et samspil mellem flere bygningslegemer i en større helhed, bliver også problemerne omkring de udendørs rum højst aktuelle. De rumdannelser, der er at finde mellem bygningslegemerne, kan i betydning meget vel sidestilles med rummene i selve bygningerne, og samspillet mellem lukkede, halvåbne og helt åbne rum er af afgørende betydning for hele opgavens arkitektoniske udformning.

Det er næppe for meget sagt, at det er problemer, der indtager en fremskudt plads i dag – såvel på Akademiet som i tegnestuernes praktiske arbejde. Derfor synes også spørgsmålet om forudsætningerne for skabelse af udendørs rum at være et såvel naturligt som vigtigt arbejdsområde på en studierejse, der skal afslutte et helt års skolearbejder.

Den anonyme og profane arkitektur i Grækenland kan næppe antages at være så grundigt studeret som landets berømte antike bygningsværker og -anlæg, og adskillige mindre byer rummer særdeles fine og homogene arkitektoniske milieuer af nyere dato, der i høj grad er et studium værd.

En bys arkitektoniske milieu vil fortrinsvis kendetegnes gennem dens gadebilleder og dens pladser – store såvel som små – og specielt rumkarakteren af disse er af afgørende betydning for atmosfæren.

Mange faktorer spiller ind på disse områder. Udover bygningernes arkitektoniske formsprog, der er indlysende vigtigt, spiller forhold som bygningshøjde – gadebredde, materialekarakter, farve, akustik, lysforhold, rumforløb (statisk eller dynamisk), aktivitet etc. en afgørende rolle og er samtidig problemer, der er kendte gennem årets arbejder i bygningskunst.

Hydra

Såvel øen som byen som hotellet, vi boede på, lød navnet Hydra. Øen er en smal bjergkam, ca. 20 km lang og vel 5 km bred på det bredeste sted. I modsætning til Spetsai er det en fast klippe, vistnok granit til forskel fra det konglomerat, Spetsai består af. Det har været så godt som umuligt at finde kortmateriale af byen og øen, kun et lille udsnitskort med havneområdet og de nærmeste bydele fandtes på havnepolitiets kontor.

Byen og havnen danner een sammenhængende – næsten amfiteatralsk skålform, men vej og gadenettet er ganske uregelmæssigt og mest karakteristisk ved de mange trappegader, der forbinder alle de små og store terrasser, byen er placeret på.

Som en levende skulptur, der dækker hele synsfeltet, rejser husblokkene sig fra den brede havnekaj op ad bjergsiden. Hydra, havnebillede

Havnen er på alle måder byens centrum. Den er amfiteatrets scene og skuespillet er rigt varieret og non-stop – dog med relativt rolige passager i den varmeste middagshede. Dels er havnebassinet i uafbrudt skiften med de smukke både, der til stadighed stiler ud og ind gennem havneløbet, de små motorbåde, der piler ud, når „Neraida" fra Piræus ligger „på Rheden" og navigationsskolens tunge svært bemandede robåde, dels er den brede havnekaj, der på 3 sider slutter sig om havnebassinet, byens store shopping-center og stedet, hvor alle møder alle på en af de 15–20 restauranter, der er den direkte modsvarighed til de italienske trattorier og som dagen igennem serverer såvel apéritif'er som måltider. Disse restauranter er ofte kombinerede med almindelig butiksvirksomhed og åbner og lukker i nøje rytme med indehaverens temperament. Præster i sorte kapper, nonner, fiskere, æsler, muldyr og herreløse katte befolker dagen igennem den brede kaj på vej til og fra bådene eller i en rolig siesta under de store solsejl, der spænder fra husrækken helt ud til kajkanten. På havnens vestlige side ligger bl. a. den store bygning, der tilhører Athen's kunstakademi og hvor kunstnere ganske billigt kan bo i indtil en måned. Der findes tilsvarende på Rhodos, Mykonos og i Delphi. På den østlige side af havnen ligger navigationsskolen, museet og havnepolitiets bygninger, der ligesom Akademiets bygning er i store gråbrune kvadere. Dette står kraftigt og smukt i modsætning til byens øvrige huse, der for største delen er hvide, men specielt langs havnekajen fremstår i dyb okker, rødt, blåt eller gråt samt enkelte hvide. Disse danner en yderst charmerende perlekæde som baggrund for det righoldige liv, der rører sig, og hele havnepladsen virker som eet stort, men ret intimt rum.

Overordentlig stærkt i rumlig henseende virker de mange smalle gyder og stræder og små pladser, der som et net spænder hele byen sammen. Det faktum, at gaderne i deres proportioner ret nøje svarer til rummene inde i husene, giver et indtryk af, at hele byen egentlig opfattes som een bygning med en uendelig mangfoldighed af rum. Det lukkede eller snarere sluttede gadebillede giver hvert lille stræde en særdeles intim rumkarakter, og det bløde skyggelys, der hviler i gaderne, forstærker denne fornemmelse.

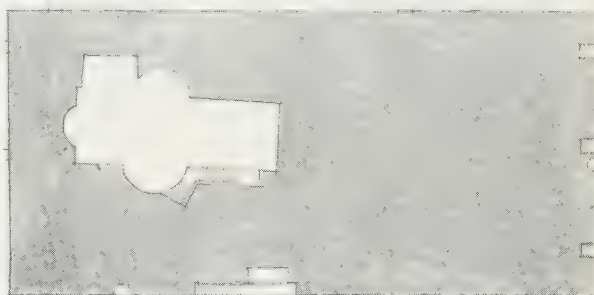
Over byen hæver sig ret stejlt de gråbrune bjergsider, og disse danner for mange gaders vedkommende den endelige afslutning med det tunge massive materiale som baggrund.

Højt oppe over byen på en bjergkant knejser munkeklostret Profitis Ilias og nonneklosteret Aigia Efpraxia, ca. 1/2 times gang ad slyngede stenede bjergstier. Munkeklosteret er et firlænget gårdanlæg af næsten kaserneagtig strenghed, helt i hvidt, men med en smuk lille byzantinsk kirke som et smykke indrammet af de fire længer midt i gården. Kirken er af granit. Nonneklostret er ligeledes firlænget med en kirke i midten, men kirken er mere uanseelig og klostret mere menneskeligt og præget af venlighed end munkeklostret.

Klosterkirke i klostret Profitis Ilias, Hydra

Klostret Profitis Ilias, Hydra. Opmålt af Verner Harrig, Hemming Jensen og Ove Rix. Plan og opstalt 1:600. I den strenge, næsten kaserneagtige klostergård med dens hvide mure og de sparsomme muråbninger til døre og vinduer, ligger den lille kvadermurede byzantinske klosterkirke som et smykke i sin indfatning. Det store gårdrum bliver rigere på oplevelse gennem de smalle passager ved siden af og bagom kirken

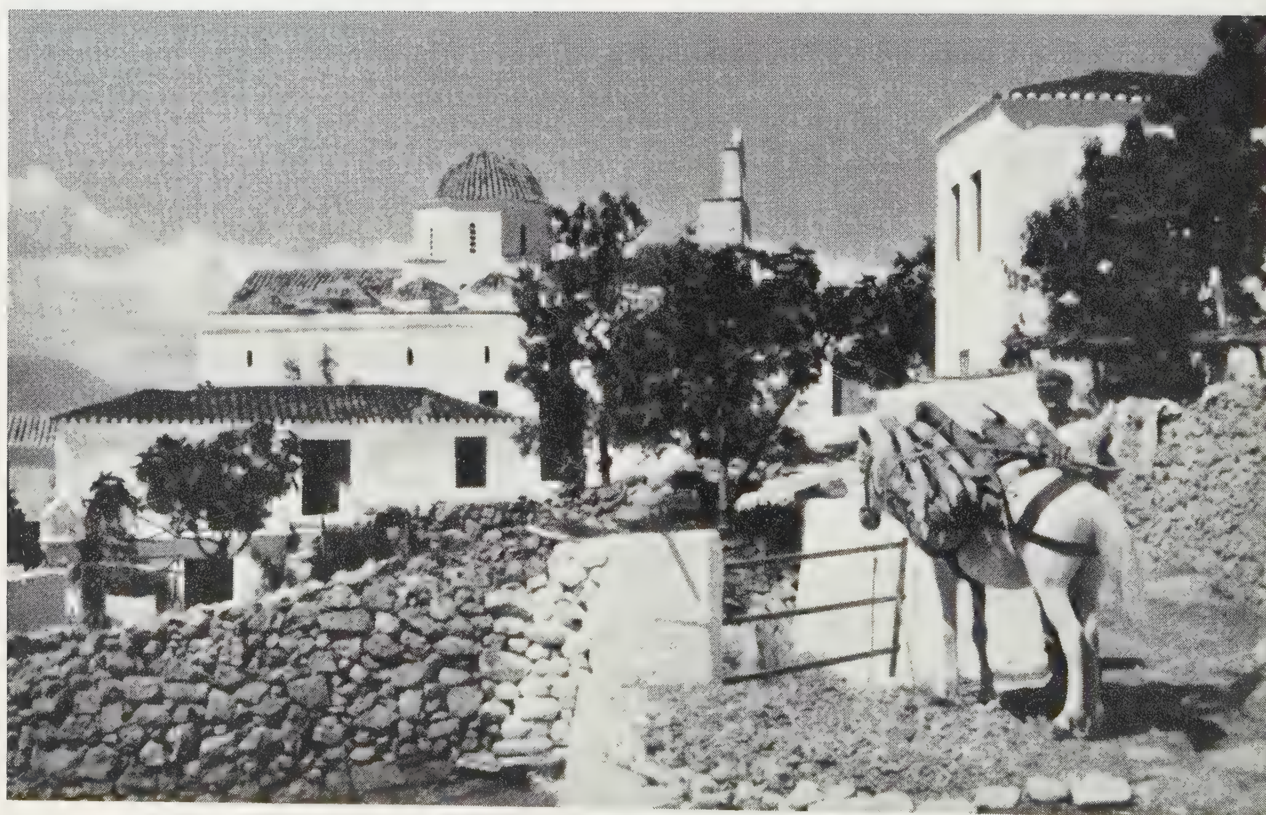

Gadebillede, Hydra, mål 1:600, målt af Thv. Sandorff.
Hvidkalkede huse og mure, ensartede valmtage med munk- og nonnetagbelægning og smalle brolagte gader giver alle gadebillederne en fin homogenitet

Spetsai, havnen, plan og opstalt 1 : 80 opmålt af H. H. Clausen, Sv. E. Pe- tersen, Ove Rix og Thv. Sandorff Husene langs havnebassinet og havne- kajerne danner et stort åbent rum, hvi hovedfront er det høje brystværn me kanonerne. I kajernes fine brolægning af rullesten er indlagt tegninger o mønstre i mørke rullesten

Spetsai's største kirke, Aigia Triade, hæver sig over de omliggende beboelseshuse. Foruden midterkuplen har sideskibene hvælv, der viser sig i små ottekantede kupler. Naturstensdigerne får ofte et strøg med af hvidtekosten, når husene hvidtes

Nogle kilometer øst for byen i en dyb vig i kysten, hvortil en smuk kystvej fører, ligger et gammelt, overordentlig forfaldent arsenal. Det består af en stor ophaleplads med en lang længe med små lukkede gårde som baggrund og en slags kommandantbygning i den vestlige side.

Spetsai

Øen Spetsai ligger syd for den arm af Peleponnes, der stikker ud mod sydvest og sammen med denne danner den bugt i hvis inderste ende Nauplion findes. Fra Piræus sejler et af de mange små dampskibe gennem det ægæiske øhav langs med Salamis til Aigina, Melhona, Poros, Hydra, Ermione til Spetsai og videre til Nauplion.

Øen er ca. 8 km lang og 5 km bred og dens højeste punkt er 252 m o. havet ifølge politimesterens kort fra 1896 – tilsyneladende det eneste der findes. Det er en klippeø, relativt sparsomt bevokset som de fleste tilsvarende øer i det ægæiske øhav. Fra en højderyg, der strækker sig i nordvest-sydøstgående retning er øen overalt gennemskåret af små kløfter, i hvilke bække og kilder baner sig vej mod havet.

Byen Spetsai ligger på øens nord-østside og har ikke mindre end 5 naturlige havne i de småbugter, der er dannet i klipperne. Den egentlige havn er udført i beton og kampesten og har en 5–6 gamle kanoner placeret i et ca. 3 m højt brystværn, der danner havnens inderside. Til trods for at byen er placeret på et ret stærkt faldende terræn, har den ikke i sit gadenet den karakteristiske udformning med vandretgående gader langs med husene og trappe-stræder på tværs af husene, vinkelret på kystlinien. Gadenettet har en ganske tilfældig karakter og synes kun at respektere de 2–3 kløfter efter udtørrede bække, der skærer sig tværs gennem byen. Ingen gader eller stræder er tilsyneladende parallelle og er i virkeligheden kun det areal, der er blevet til overs mellem husene. Derfor er byen også rig på små pladser, hvor gaderne udvider sig og danner lidt større rum. Da byen er en fiskerby, har den for en stor del de positive træk, som ofte karakteriserer søfolks hjembyer.

Det er i første række en god og omhyggelig vedligeholdelse af husene, der vel må ses på baggrund af den omhu, en sømand altid nærer for sit skib. Så godt som alle husene er hvidkalkede og det samme gælder udvendige trapper og de mure, som ved mange huse afgrænser en lille lukket gårdhave, ofte bevokset med vin, figentræer, roser eller morbærtræer. Murene, der kan være ler, kampesten eller tegl, er berappede og mange ganges hvidtning har givet dem den bløde ujævne karakter, som strejflys fremhæver så smukt. Tagene er i reglen valmtage, belagt med munk og nonne, med store gratsten i rygning og grater og en meget karakteristisk stor vingeformet sten som afslutning af graterne. Ved Sadeltage afsluttes ved tagkanten med et slags „rulskifte", idet man lægger munk og nonne vinkelret på tagkanten.

Døre og vinduer eller luger ligger dybt i murhuller med kraftige hvide murfalse og er malet i klare stærke

Spetsai. Foran kirken Aigia Triade ligger en lille sluttet forplads fra hvilken vejen fører videre op til en af øens mange andre kirker

farver, især en dodenkop, en ren okker, en pastelblå eller en dyb grønblå. De hvide husblokkes forskydning op ad bjergsiden giver en særdeles levende opbygning af hele bybilledet og husenes ensartethed i stof, farver og størrelsesorden skaber en meget velgørende, skulpturel homogenitet. Der er her tale om en stærk og enkel byggetradition, der for en stor del udvisker aldersforskellen mellem de enkelte bygninger. Selv de mindre kirker er udformet som de øvrige huse og adskiller sig kun ved en enkel klokkestabel ved gavlen eller lignende.

Byen siges at have 3 byzantinske kirker, af hvilke hold A har målt den største i forbindelse med den lille forplads, der begrænses af kirken og et par mindre huse.

Spetsai har oprindelig haft historisk betydning ved sit forbund med Hydra og Psara. Her byggedes en væsentlig del af den flåde, der deltog i befrielseskampene mod tyrkerne. Ligeledes boede i Spetsai o. 1830 3 pirater, Mexis (der var admiral), Boubolina (kvindelig pirathøvding) og Hagianargyros, hvilke alle 3 deltog i frihedskampen mod tyrkerne med deres skibe. Mexis havde hovedkvarter på Spetsai i et stort hus fra 1700-tallet, der nu er indrettet til museum for byen, og hvor bl. a. resterne af Boubolina's skelet og kranium opbevares i en kiste.

Akropolis, Erechteion, set fra propylæerne

Arkitektur og skulptur

Af Einar Borg

Det emne, jeg havde valgt at undersøge sammen med de studerende, der skulle på studierejse til Grækenland, fik en højtidelig formulering: „Samspillet mellem skulptur og arkitektur i den klassiske bygningskunst."

Jeg betragtede arbejdet med tilrettelægning og selve turen som lidt af et eksperiment, – det der interesserede mig var at undersøge mulighederne for fremtidige fællesrejser for malere, billedhuggere og arkitekter. Resultatet af turen ville således ikke komme til at foreligge som noget konkret i færdige tegninger, – skulle der konkluderes måtte det blive på det grundlag, een fællesrejse kan give.

I lighed med andre hold delte vort arbejde sig også i et tilrettelægningsarbejde og selve rejseoplevelsen. Vinteren blev brugt til i gruppen at skaffe os viden om den klassiske kunst i Grækenland. Vi fandt frem fra bibliotekerne, hvad der var offentliggjort af historiske og ærkæologiske undersøgelser, og ud fra dette materiale orienterede de studerende gensidigt hinanden. Vi diskuterede i holdet de kunstneriske problemer, der knyttede sig til de emner, de studerende parvis beskæftigede sig med. Holdet koncentrerede sig forholdsvis hurtigt om tre områder, man gerne ville besøge i Grækenland: Akropolis, Olympia og Delphi. På Akropolis var det især Parthenon, der interesserede, i Olympia Zeustemplet og i Delphi Siphniernes skatkammer, og disse emner beskæftigede vi os med i tre undergrupper. Fru Løppentin gennemgik afstøbningssamlingen for holdet, og vi talte om skulpturers og relieffers anbringelse i forbindelse med arkitektoniske „led", de vinkler kunstværkerne havde været set under, anbringelsen i forhold til verdenshjørner m. v. – alt sammen i forsøget på at trænge ind til – at forstå – den bevidsthed, der har formet elementet i den arkitektoniske helhed. I Grækenland fortsatte vi samtalerne stående ansigt til ansigt med de ting, vi kendte fra reproduktioner.

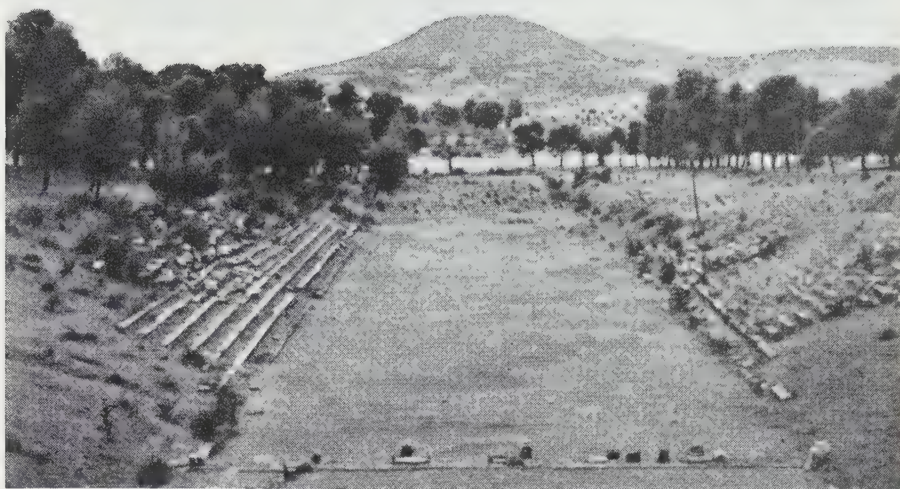
Arkitektur – skulptur og maleri behøver jo ikke at være ting, der er isoleret fra hinanden. Optræder de sammen og dog adskilte, har det i denne forbindelse ingen interesse for os. Det, der interesserer os, er, når samspillet er der, når en bevidst formet helhed gør sig gældende.

En af mine venner – en jugoslavisk arkitekt – som jeg arbejdede sammen med hos Le Corbusier i Paris, har fortalt mig om en teori om opbygningen af de arkaiske – klassiske og helenistiske anlæg. De, der byggede dengang, kendte ikke noget retvinklet ko-

Akropolis, Erechteion

Epidauros, stadion

ordinatsystem eller noget matematisk koordinatsystem det hele taget. I det landskab, der udgjorde rummet omkring dem, var midtpunktet det sted de stod, og herudfra valgte de deres udgangspunkt. De indordnede de forskellige bygninger og genstande i et koordinatsystem, hvis midtpunkt de selv var, og hvorfra de forskellige ting i planen blev bestemt ved en retning og en afstand, og dette sted blev naturlig det vigtigste punkt, det sted hvor man først skulle se anlægget. Det blev markeret med en propylon eller andet, som lukkede af for synet, indtil man stod der. Retningen til de enkelte bygninger, altre eller skulpturer dannede forskellige vinkler, der kunne være lige store eller have et enkelt forhold til hinanden. På samme måde blev også afstandene til bygningen bestemt, og bygningernes størrelse havde et enkelt optisk forhold til hinanden.

Det optiske kan man også opleve på Akropolis, hvor Karyatidehallen set fra Propylæerne er indesluttet i hovedbygningen – synsmæssigt dækker gesimserne hinanden, først når man kommer ind på pladsen skiller hallen sig ud som en særlig ting.

De omsluttende eller omliggende bjerge kunne også indgå i anlægget som i Olympia, hvor Zeus's fødehøj Kronion er med til at lukke rummet.

I Epidavros afsluttes stadion af bjergene langt borte, ikke et stykke tilfældigt bjergkæde, men med en top der ligger for enden af stadion, og når man kommer på afstand af teatret i Epidavros, ligger det lige så præcist i landskabet.

På Akropolis har rummet været lukket set fra Propylæerne, kun vejen forbi Parthenon var fri, så man kunne se himlen over plateauet.

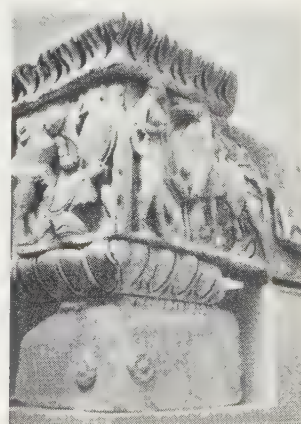
På Akropolis diskuterede vi, om solens gang over himlen og det skiftende lys dagen igennem havde haft indflydelse på udformningen af skulpturerne på øst- og vestgavlen, og vi tog samme emne op vis à vis Siphniernes skatkammer, hvor relieffet i nordvæggen er kraftigere end på de øvrige sider. Disse samtaler satte tankerne i bevægelse og førte os ind på aktuelle emner om skulptur – arkitektur.

Det jeg mener vi kan se af disse eksempler, i den sammenhæng de interesserede os under rejsen, er, at billedhuggere, malere og arkitekter kan tale sammen om f. eks. bygningers placering – om rum – hvordan man kommer ind i dem – hvilken vægt man vil give tingen – om farve og stoflighed i en kunstnerisk sammenhæng.

Le Corbusier har engang sagt, at i dette arbejde er værdighed ikke et tomt ord.

Hånden på hjærtet reduceres problemet betydeligt, når billedhuggeren er maler og arkitekt, maleren billedhugger og arkitekt og arkitekten billedhugger og maler.

De ting, vi talte om dernede, bygningsanlæggene, skulpturernes anbringelse og udformning o. s. v., om disse teorier og synspunkter er rigtige, om det er så bevidst formet, det er i denne sammenhæng ligegyl-

Relief, Siphniernes skatkammer i Delphi

Delphi

digt for os. Det væsentlige er, at man ved at være opmærksom på disse ting kan lære af dem og ikke glemme, at øjet er 1,60 m over jorden.

På turen gennem landet benyttede vi lejligheden til at se de landsbyer, vi kom igennem, eller byer der lå i umiddelbar nærhed af Olympia og Delphi.

Personlig har jeg altid haft glæde af at besøge små byer, der som oftest har været afsluttede enheder. I sådanne samfund kan man på intens måde opleve landets eller landsdelens – måske kun byens – skikke og sædvaner. Jeg betragter en studierejse som noget alment dannende og ikke som et afsluttet fag.

Skal resultatet af en sådan rejse gøres op, udtrykker det sig som nævnt ikke i opmålinger og tegninger. Udbyttet af turen ligger helt i den enkelte studerendes oplevelse og udvikling – i elevernes almindelige dannelse som kunstnere.

Vi har ved vort samvær med billedhuggerne fået bekræftet, at fællesrejser er ønskelige, fordi vi kan lære noget af hinandens synspunkter, ja blot det, at vi kommer til at snakke sammen.

Skal jeg ud af denne ene rejse drage nogen slutning, må det blive den, at fællesarrangementer, malere, billedhuggere og arkitekter bør finde sted i så stor udstrækning som muligt. Ud af eet indtryk vil en videnskabsmand næppe drage nogen slutning. Han vil registrere, derefter gentage undersøgelsen om og om igen, hvorefter et erfaringsmateriale vil være til rådighed. Over dette vil han opstille en hypotese, som han så gennem yderligere forsøg vil bevise.

Vort mål i Grækenland var, som det vil forstås af professor Eickhoffs efterfølgende indtryk ved rejsen, stort og bredt. Vi kunne have brugt meget mere tid – hvert sted – skønt vi var sammen fra solen stod op til længe efter solnedgang.

Skulptur og arkitektur

Af Gottfred Eickhoff

Nogle måneder før vi tog afsted på rejsen til Græken land havde professor Ejnar Borg henvendt sig til Aka demiets to billedhuggerskoler og bedt dets professore udpege nogle af deres studerende, der havde vis interesse for løsning af skulpturelle opgaver i forbin delse med arkitektur.

Det var ikke første gang professor Borg søgte kon takt med billedhuggerskolerne. Ved en tidligere lej lighed havde han ønsket at høre billedhuggerne mening m. h. t. et skitseprojekt om et museum fo gipsafstøbninger af skulptur, en opgave som han hold havde arbejdet med om vinteren. Den drøftelse der havde fundet sted mellem arkitektstuderende o billedhuggerne, havde man fundet så værdifuld, at v med glæde modtog opfordringen til at deltage i arki tekternes Grækenlandsrejse, således at en gruppe be stående af professor Borg, fem arkitektstuderende o fire billedhuggere, hvortil jeg sluttede mig, skulle dan ne en studiegruppe. Dennes opgave skulle ikke skarp afgrænses, som det ellers er tilfældet hos arkitekterne Målet måtte i første omgang være, at de to kunstskoler studerende lærte hinanden at kende, lærte af, og lo sig inspirere af hinandens synspunkter, og på de måde hver for sig kom til at udvide deres områder

Når man ved forskellige lejligheder har ønsket, a de to skoler skulle finde sammen om løsning af op gaver, synes vi, at en rejse, hvor en lille gruppe a studerende fra de to skoler dagligt var sammen igen nem en længere periode i et arkitekt- og billedhugger land par excellence, under en klar, blå hellenisk himmel, måtte skabe de bedste muligheder for kontakt

Professor Borg har omtalt rejseruten. Jeg kan kun dertil føje, at en del af gruppen i en længere periode kom til at nyde godt af et ophold på Det græske in stitut i Delphi, hvilket viste sig at være et virkelig privilegium, da man her bedre end noget andet sted i Delphi og omegn kunne ignorere denne den græske stats anmassende cementkasse. Med ryggen til den på terrassen foran den, så man ud over et af verdens mest betagende landskaber, fulgte Pleistos snoninger ned gennem dalslugten, hvorover altid store ørne kredsede, ned til havnebyen Ithea ved den blå Korinthergolf.

Det vil være naturligt, at jeg som billedhugger i al korthed gør rede for det udbytte, vi mener at have haft, under vort samvær med Borg og de arkitektstuderende. De specifikke billedhuggeroplevelser, som sandelig ikke har været ringe, vil jeg så vidt muligt kun strejfe i denne omtale.

„Forkundskaber ere nyttige," siger H. C. Andersen. Historie og arkæologi har været os en stor hjælp. De studerende havde da også udarbejdet nyttige orienteringer om nogle af de emner, vi regnede med særlig at komme til at beskæftige os med: Siphniernes skatkammer i Delphi, Zeustemplets frontonner i Olympia og Parthenontemplet på Akropolis. Alle tre steder kom disse os til gavn, og der udspandt

sig da også – ganske naturligt – frugtbare samtaler om anbringelseshøjder og synsvinkler til figurer og relieffer, om materialevirkninger og skulpturens og arkitekturens polykromi. Vi måtte tit ligefrem tage et tag i os selv for helt at frigøre os fra de nedarvede forestillinger fra Winckelmann og Goethe om den græske, kysk-hvide marmorverden

I Olympia drog vi sammenligninger mellem Zeustemplets øst- og vestgavle. I øst præsenterer guder og andre optrædende sig i stiv front, som, hvis jeg må tillade mig en lidt respektløs sammenligning, aktører foran et fjellebodsteater inden forestillingen begynder. I vestgavlen er handlingen i fuld gang. En voldsom dramatik udspiller sig mellem drukne kentauere og Apollos egen slægt, laphiterne. Her i museet gennemgik vi under gentagne besøg nogle af de arkæologiske og kunstneriske rekonstruktionsforsøg. Man forstod ansigt til ansigt med de plastiske – de tredimensionale figurer – så langt bedre end tidligere muligheder og virkninger end ved iagttagelse af konturrids og fotografier.

I Delphi var vi særlig interesserede i frisen omkring Siphniernes skatkammer, hvoraf den overvejende del er bevaret og velbevaret. Man kunne have lyst til at kalde den knap 60 cm høje frise et fortællebånd, mere fortløbende fortælling endda omkring alle fire hjørner, end afsluttet komposition indenfor hvert sideafsnit. Baggrunden for figurer og dyr har været blå, fodlisten rød. Klædninger, skjolde og dyr har været røde, blå og grønne. Som man ser: en tydeliggørelse af motivet ved farve uden illusionistisk virkning. Her i Delphi blev der også lejlighed til at tale om reliefformer – den forskellige udnyttelse af den beskedne kun 8 cm's reliefdybde, om den var et udviklingsmæssigt fænomen, hvor en flad stil blev afløst af en mere rundet, eller om der bevidst skulle være tilstræbt en egalisering, således at den flade udformning af frisen vendte mod de verdenshjørner, hvor lyset modelerede med stor lidenskab, mens f. eks. det nøgterne lys fra nord mødte en næsten barok udformning med dybe underskæringer.

Det kunne være en interessant opgave for de studerende at efterprøve i praksis denne sidste teori, som professor Borg har gjort opmærksom på.

Vandringen fra museumssalene ud til ruinterrainerne, hvor skulpturerne engang har været integrerende dele af arkitekturen, er hverken lang i Delphi eller i Olympia. Arkitekternes viden har „rejst søjler og anbragt gavle og friser" for os. Især husker vi en eftermiddag, hvor vi sad på fundamenterne af Siphniernes skatkammer og forestillede os bygningen, dens frise og gavlfelt ved hjælp af analogislutninger til det nære skatkammer, som athenerne lod rejse i oldtiden og nutidsarkitekter har genrejst.

For kunstnere er den direkte oplevelse af arkitektur og skulptur – den forudsætningsløse – dog den største. Vi kunne rive hinanden med, når vi oplevede Akropolis som det dejligt, store skulpturlegeme, natur fuldendt af lykkelig menneskehånd. På samme måde som man går rundt om en skulptur for at fatte dens

Marmorfigur, Nationalmuseet i Athen

Vognstyreren fra Delphi

Monumentet for „Kleobis og Biton", Delphi

Del af frisen omkring Siphniernes skatkammer i Delphi

helhed, sådan betragtede vi Akropolis på nært hold fra Pnyx, fra Areopagos og fra Museion – og så den på lang afstand fra Hymettos bjergskråning – i fugleperspektiv. Lykkeligt at ingen naturfredningsforening har nedlagt forbud mod Akropolisklippens bebyggelse!

Monumentet for brødrene Kleobis og Biton, der rejstes på helligdomsterrainet i Delphi omkring år 600 f. kr. til minde om, at brødrene for at tjene deres moder, Apollotemplets præstinde, havde ofret deres eget liv. Gruppen virker umiddelbart på os ved sin stærke arkitektoniske holdning. Med rette mindes vi ægyptiske granitstatuer opstillet i forbindelse med tempelbygninger. Men samlivet med arkitekturen er i denne tidlige græske statuegruppe ved at opløses, selvom vi endnu tydeligt fornemmer stivheden i figurernes lemmer, som mindelser om oprindelsen i den kubiske blok. Disse to figurer går tøvende frem, mere afstivet af det imaginære, kubiske rum, de lever i, end båret af egen organisk kraft. Arkitekturbinding og organisk frigørelsestrang tager livtag med hinanden som i al levende skulptur.

Vognstyreren fra Delphi kan det nok have betydning at forestille sig på tohjulet vogn med firspand for, måske stående med vognens ejer ved sin side (?). Det kan have betydning at tænke sig, at den har været placeret på en fremskudt bastion lige bag Apollotemplet, så broncegruppen er blevet set nedefra. Men som isoleret fænomen lever figuren i dag i splendid isolation i sin sal i Delphimuseet, og har vundet kunstnerisk indpas i vor bevidsthed som levendegørelsen af den kannelerede søjle. Sådan har den aldrig kunnet virke som del af det monument, Polyzalos lod opstille som offergave engang omkring 470 f. kr. Men sådan virker den i dag, sådan har den inspireret mange kunstnere, sådan har den inspireret os. Men den, der føler kritik over figurens ustabile hvilen på de højnaturalistiske fødder, og ser noget udvendigt, noget ikke indefra bestemt, i foldernes artighed, ja, ham henviser vi til arkæologerne, der kan dække over disse „svagheder" med vognens balustrade. Selv så jeg figuren dækket til op over knæene af tiårs børn på besøg i museet. Den tabte ikke i kunstnerisk intensitet derved.

Det hidtil omtalte var naturligvis oplagte studieobjekter for både arkitekter og billedhuggere.

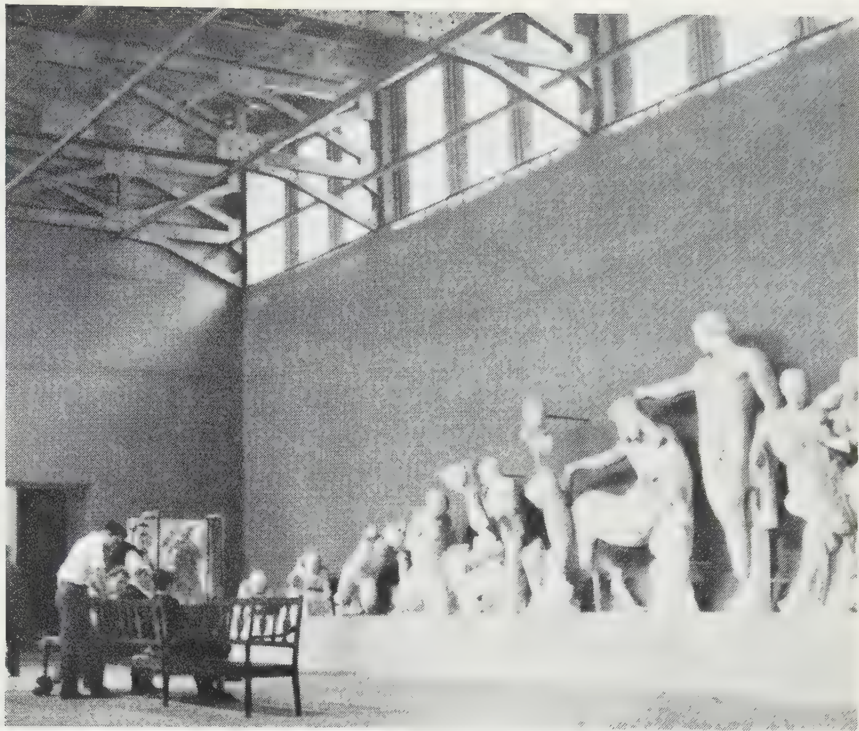
Andre studieobjekter mødte vi på vore vandringer ude på landet og i de små byer: Hellas i dag, som belyser og forklarer os oldtidens Grækenland. Husene med de muntert farvede mure – og som man så dem nogle steder ude på øerne, sikkert meget lig oldtidsbebyggelsen. Og så menneskene, som nutidskulturen har ladet i fred, så de for os billedhuggere frembyder naturlige motiver. Forøvrigt mødte vi mænd og kvinder der kunne have været model til oldtidsskulpturerne, både til Moscoforos, kalvebæreren, og til Koren hans søster fra Akropolis.

Endnu en gruppe af fælles studieobjekter: museumssalene med deres skulpturer, relieffer og vaser. Det faldt mange af os ind, at sådan som gavlfigurerne fra det olympiske Zeustempel var udstillet i en sal med højt sidelys fra begge langsider, et rum hvor tagkonstruktioner virkede med deres naturlighed, at netop sådanne rum kunne man ønske sig for vore egne storartede gipsafstøbninger af disse gavlgrupper og de mange andre skulpturafstøbninger, vi ejer.

I Athens Nationalmuseum var kun en del af de mange sale offentlig tilgængelige. En midlertidig opstilling af udvalgte og udsøgte arbejder, skulpturer og

Fra Zeustemplets vestgavl, Olympia

Del af Zeustemplets vestgavl i museet i Olympia

vaser, syntes vi virkede meget fint. Man befandt sig godt i disse sale, fordi der ingen overfyldning var, fordi de udstillede ting var rhytmisk og usymmetrisk opstillet, undsluppet pendantsystemets kedsommelige bænhed. Vi syntes vi befandt os i „levende rum" og vi nød velværet ved uforstyrret af omgivelserne at kunne betragte hver af de udstillede arbejder isoleret.

I Akropolismuseet, hvor kun den højklassiske del var offentlig tilgængelig, så vi eksempel på, hvor „pegefingeren" – i forsøg på anskueliggørelse – kan devaluere det kunstneriske – nådeløst. Det er kunstnerisk dræbende at erstatte de manglende brudstykker af parthenonfrisen med illuderende fotografier. Højden af ufølsom udspekulerethed så vi – desværre – også her i det lille museum på Akropolis: Plastikproteser til marmorfigurerne, gennemsigtige rør f. eks. indføjede for at „erstatte" et manglende ben, materialemæssigt taktløst og oftest indførende en falsk rhytme.

Man nød at være privilegeret og få lov til at se de rum i musæerne, der for tiden ikke var offentlig tilgængelige, fordi salene var under ombygning og skulpturerne skulle restaureres. For billedhuggerne var det hjemmevant atelierfornemmelse at færdes mellem „tilfældig" opstillede skulpturer, og vi var enige om, at mange skulpturer netop viste sig særligt fordelagtigt på den måde, arbejderne eller håndværkerne havde stillet dem for at kunne arbejde på dem. – Naturlighedens sejr over det udspekulerede.

Niels Bohr har engang sagt, at når man stod foran et kunstværk, der fængslede ved sin helhed, tænkte man jo ikke på, hvad der kunne mangle. Selv så han for sig og beundrede hovedet, der havde siddet på venustorsoen i museet i Syrakus, men som for længst var gået til grunde, og som man ikke havde nogen overlevering om.

Jeg vil gerne tage denne betragtning af en af nutidens fineste forskere som udgangspunkt for omtalen af et forhold, der kom til at betyde meget for os: Ruineringen af arkitektur og skulptur med og uden maner. Jeg tror ikke, vi har savnet forestillingsevne til at se en helhed, hvor kun brudstykker var os levnet. Det har været en inspirerende leg, og fantasien har haft frit lejde. Jeg tror vi dannede os en teori om, at tiden ikke altid – så meningsløst – har gnavet med sin tand, men at tiden ofte var en værdifuld medarbejder. Vi konstaterede, at de slag, stød og skuringer tiden havde tildelt skulpturer, der udtrykte sig stærkt ved form, ofte havde efterladt – ja, skænket os – et koncentrat. For de skulpturer, tiden lemlæster og sårer dødeligt, er vist især dem, der var mere livagtige end plastisk levende.

Den, der har set de græske bjerge, ved hvad dimensioner er. Den, der har oplevet teatret i Delphi, der indrager landskabets mægtige skål i sin arkitektur, eller har stået i Klytimnestras kuppelgrav i Mykenai, ved hvad åbne og lukkede rum er. Den, der har set det græske lys favne en søjle eller en statue begynder at grunde over hvilke forskellige krav, klimatiske forhold stiller til den producerende kunstner i syd og i nord. Klart taler den græske kunst til os i dag, og levende har den været i de store perioder, hvor hvert tiår viste ny faser. Gennem sin ukuelige friskhed er den os nær.

En stor fransk skuespiller stillede sig dette spørgsmål: „Quoi de noveau", og han svarede: „Molière".

Vil nogen fortænke os i at vi besvarer spørgsmålet: „Hvad nyt", med det ene ord: HELLAS.

Hellas

Aage Marcus: Hellas. Carit Andersens forlag. 1958. Hft. Pris kr. 29,50.

„Hellas" begynder med afrejsen fra Venedig. Også dem, der kun vil besøge Venedig, anbefales bogens afsnit om opholdet i denne by. Fra Venedig går rejsen til Grækenland for at ende med en udflugt til Konstantinopel.

„Hellas" er først og fremmest en humanists bog. Men humanismen er tillige forbundet med en journalists rappe opfattelse af livet i hellig og søgn. Endeligt gives nogle rejsevink.

Analyseres Aage Marcus' humanisme, findes den at hvile på et tredobbelt grundlag: historisk viden, natursans og religiøs følelse. Den sidste er den bærende. „Man bliver træt af at være skeptisk," forkynder Aage Marcus. Allerede i Venedig gribes Marcus af de andagtssøgende i San Marco: „De fleste går lige hen til et bestemt sted, et særligt alter eller helgenbillede, hvor de knæler et øjeblik i den følelse af samhørighed med den magt, der styrer alt, som giver dem styrke til at bære, hvad livet nu vil bringe." Den tone går igennem hele bogen. Den kan give sig et storslået udtryk som i det korte stykke om Paulus' brev til menigheden i Korinth, og den slutter bogen. Marcus sidder på en lille fortovskafé i Eyüb ovenfor Istanbul og mediterer over sin rejse: „Meget havde jeg oplevet i mellemtiden, og det var naturligt, at jeg lod tankerne gå tilbage og grundede lidt over, hvilke indtryk der nu havde været de stærkeste af alt, hvad jeg havde set. Der kunde ikke være tvivl: det var helligdommene." Højest af disse sætter Marcus Parthenon. Men denne er atter for ham først og fremmest en religiøs oplevelse, helligdom fremfor arkitektur. Det skal dog med det samme siges, at Marcus' opfattelse af de religiøse foreteelser fra fortid og nutid, som han kommer i berøring med, på en enkelt undtagelse nær, er redelig, forstående og vel underbygget af viden. Undtagelsen er en udtalelse om skulpturerne og de hellige bygninger i Delfi: „Hver eneste statue, hvert kunstværk var simpelthen ment som en tak til guddommen og ikke andet." Det lyder for meget som et diktat og lader sig måske også vanskeligt påvise i enkeltheder. Det afgørende for bedømmelsen af et kunstværk må være, hvad kunstneren har nedlagt i det. Om det derefter bliver brugt til votivgave eller helgendyrkelse, er uvæsentligt. San Lorenzo's buste i Saccrestia vecchia i Florens er et eksempel derpå. Når sidste fjerdedel af „Hellas" er den bedste, i hvert fald efter anmelderens indtryk, beror det måske på, at det religionshistoriske stof dér er det overvejende.

Kunst- og natursans fortoner sig ofte i stemningsbilleder. Men Marcus kan også tegne et landskab op, så jorden bogstaveligt talt føles under fødderne eller under automobilets rullende hjul. Smukkest virker Marcus' kunstsans, når den udtrykker sig i hans store videns saglige form, for eks. i gennemgangen af Parthenon. Men heller ikke den almindelige historiske baggrund, der knytter sig til de steder, han besøger, bliver glemt. Læseren får på en let måde det væsentlige af sin Grækenlandshistorie repeteret, og mange mere specielle oplysninger knyttes yderligere dertil.

Det er de tre nævnte faktorer: religiøsitet, naturfølelse og historisk viden, der fremfor alt bærer bogen og giver de fremtrædende partier i den. Ind imellem dem snor sig en lang venlig passiar som en grøn dal, der forbinder dem. Ikke mindst beundringsværdig er de fint udarbejdede overgange fra det ene emne til det andet. Et fortræffeligt stykke journalistik findes, hvor man mindst skulde vente det, nemlig i afsnittet „Græsk fromhed". Det skildrer påskedagen i Athen. En lille fejl har indsneget sig i beretningen om besøget i klosteret Daphni's kirke. Marcus taler om „den store fremstilling øverst i kuplen af Kristus pantokrator, det vil sige som verdensdommeren", Men pantokrator betyder verdensherskeren eller den almægtige, og der er dog altid noget formildende ved, at Kristus er fremstillet som hersker og ikke som dommer. Som Marcus selv siger, kan han endda se barsk nok ud.

Illustreringen er – gennemgående – fin og den typografiske udstyrelse så smuk, som man kan vente sig det af en bogelsker med Aage Marcus' store erfaring.

Knud Millech

Norsk arkitektur

Guthorm Kavli: Norwegian Architecture Past and Present. Dreyers forlag. Oslo. Pris n. kroner 38,00.

Af litteratur om norsk bygningskunst findes kun lidt. De sidste 30 år er, udover i en større artikkel i „Vår tids kunst og diktning i skandinavia" og i et specielt nummer af A5, kun behandlet i de sidste kapitler i billedværket „Norske hus".

Om den foreliggende bog, som underdirektøren ved kunstindustrimuseet i Oslo Guthorm Kavli har skrevet, er tænkt som den længe savnede samlede fremstilling af norsk arkitektur, er svært at sige.

Som det nu om dage er sædvanligt, er bogen skrevet på engelsk (og er led i en større serie om norske forhold). Af forordet fremgår det, at forfatteren ikke kun henvender sig til interesserede turister men også til udenlandske arkitekter.

Efter hvad forfatteren selv udtrykker, ønsker bogen at skildre norsk byggeris konturer ved hjælp af et begrænset antal eksempler af enhver art, fra skibsarkitektur til husbygning og byplanlægning. Ideen er ikke at vise en speciel side af norsk arkitektur, men snarere at male et alment billede gennem eksempler, der enten indeholder noget specifikt norsk eller er af særlig interesse.

Anmelderen har kun viden til at kontrollere de sidste to kapitler: „Present-day architecture" og „modern dwellings". Ordvalget forekommer i hvert fald i disse to afsnit lidet professionelt og får undertiden karakter af turistvejledning. Et eksempel: (om CIAM-gruppen anm. bem.) „Den tredie linie følges af en gruppe, der kalder sig modernismens virkelig ekstreme. Her er Arne Korsmo stadig i spidsen. De

fortsætter glashus-retningen fra trediverne, men finder nu deres inspiration i Mies van der Rohe og Neutra eller Kaliforniens arkitektur."

Hvis bogen er tænkt som en vejledning for turister, kan den tænkes at udfylde sit formål, men dens illustrationer (specielt de håndtegnede skitser) og dens formuleringer er ikke af en sådan kvalitet, at bogen kan betragtes som den af arkitekter længe ventede dybtgående, objektive gennemgang af sammenhængen i norsk arkitektur, men det har som sagt måske heller ikke været meningen.

Stadig venter man derfor på en undersøgelse, der kan klargøre, hvad der er værd at medbringe af norsk arkitekturtradition og arkitekturarv i arbejdet videre med ny norsk bygningskunst. *N-O L.*

Elementhuse i Göteborg

Erik Friberger: Elementbyggda enfamiljshus i Göteborg. Statens Nämnd för Byggnadsforsknings handlingar nr. 33. Stockholm 1958. 74 s. 38 ill. Pris sv. kr. 5.00.

Den mekaniserede boligproduktion har været genstand for talrige forsøg på her at finde et middel til at overvinde efterkrigstidens boligmangel og til at fremstille billigere boliger. Ovennævnte publikation gør rede for et sådant forsøg i Göteborg, hvor man i årene 1949–52 udførte 12 enfamiliehuse, hvoraf to som fabrikfremstillede elementhuse, de øvrige efter traditionelle byggemetoder.

Erfaringen fra forsøget viser, at man skal have en langt større produktion af elementhuse som sammenligningsgrundlag for at opnå et virkeligt billede af de økonomiske fordele ved elementhuse. Elementhusene i Göteborg har bærende ydervægge af 60 cm brede træelementer af rammekonstruktion med udvendig pålimet asbestcementplade og indvendig hård træfiberplade med 7 cm rockwool imellem. Der vises planløsninger samt konstruktionsdetaljer, og forfatteren gennemgår byggetekniske enkeltheder samt økonomi og indvundne erfaringer. Bogen afsluttes med en boligundersøgelse udført af Hemmens forskningsinstitut over, hvordan de tolv boliger fungerer. *a.*

Bedre bindingsværk

Træskillevæggen som ydervæg i lavt boligbyggeri, Jørgen Bryrup. Statens Byggeforskningsinstitut, rapport nr. 30. København 1958. 108 pag. A4, ill. Pris kr. 12,00.

Træ i ydervægge er i dag som regel henvist til landbrugets mindre værdifulde og oftest dårligst vedligeholdte bygninger (lader, vognskure og lign.) samt til sommerhuse, hvor der lægges vægt på ringe anskaffelsesomkostninger og hvor en egentlig projektering kun undtagelsesvis finder sted.

Dette forhold har naturligvis været medvirkende til at bringe ydervægge af træ i miskredit, idet de mange eksempler på dårlig vedligeholdelse, uhensigtsmæssige konstruktioner og mangelfuld imprægnering har bevirket en for hurtig ødelæggelse af træet, og træskeletvæggene har derfor ikke den plads i almindeligt dansk byggeri, som de på grund af deres økonomi fortjener.

Træskeletvæggen er tillige en udpræget „tør byggemetode", velegnet for præfabrikering og har så mange arbejdsmæssige, tekniske og økonomiske fordele, at der må være mulighed for en forholdsvis stor udbredelse af denne vægtype.

Da Statens Byggeforskningsinstitut i sin tid havde afsluttet sine forsøg med vinterbyggeriet, påtog man sig, ved hjælp af en særlig bevilling af Marshallmidler, en undersøgelse, som har fået et kortfattet og måske kun delvis dækkende navn „Tørre Byggemetoder". Denne undersøgelse er et led i arbejdet med sikring af ensartet beskæftigelse i byggefagene året rundt, også kaldet sæsonudjævning, og vil medvirke til at bekæmpe de gener, som regn og fugtighed i efterårs- og forårsmånederne medfører for materiale, konstruktioner og arbejdsstyrke.

Som resultat af en specialundersøgelse i forbindelse med „Tørre Byggemetoder" har Statens Byggeforskningsinstitut netop udsendt rapport nr. 30, „Træskeletvæggen som ydervæg i lavt boligbyggeri", af civilingeniør Jørgen Bryrup.

Den indholdsrige rapport belyser konstruktionspraksis, især med udenlandske eksempler, og gennemgår detaljeret egenskaber og krav til træskeletydervægge. Af særlig interesse for håndværkere og projekterende teknikere vil nok være afsnittet „projekteringsvejledning", hvori vises en række eksempler på udformninger af træskeletvægge, som det i almindelighed vil kunne anbefales at bruge her i landet. Udvælgelsen af disse eksempler er foretaget på grundlag af omtalerne i rapportens foregående afsnit, og der er taget vidtgående hensyn til praksis i lande som U.S.A., Norge og Sverige.

Projekteringsvejledningen lægger vægten på planlægning, herunder modulproblemer, og giver detaljerede løsninger på skelettets dimensionering, beklædning m. v. Denne vejledning er et for praktikere overordentligt værdifuldt afsnit i rapporten, der iøvrigt utvivlsomt vil kunne medvirke til, at træskeletvæggene rehabiliteres i det almindelige omdømme. *L. F.*

Nye møbler

Gerd Hatje: Neue Möbel 4. Verlag Gerd Hatje, Stuttgart, 1958. 162 sider, ill. Indb. Pris DM 32.50.

Gerd Hatje i Stuttgart er ligesom Girsberger i Zürich et forlag, hvis publikationer man altid imødeser med forventning. Gerd Hatje udsendte for fem år siden den første af sine bøger om nye møbler, nu foreligger *neue möbel 4*. Bogen viser møbler fra de sidste par år, og det er først og fremmest siddemøbler. I forordet siger Wolfgang Clasen, at man burde foretage en grundig undersøgelse for at finde ud af, hvorfor det altid er stolene, der har størst interesse, og det kan man give ham ret i – det kunne virkelig være interessant. Nu nøjes man dog med endnu en gang at konstatere kendsgerningen. De øvrige afsnit,

om sofaer, borde, skabsmøbler, reoler og børnemøbler er imidlertid også ret fyldige, hvilket derimod ikke kan siges om afsnittet om senge; det er øjensynligt meget vanskeligt at finde senge, som fortjener at komme i rampelyset.

Det er interessant at se, at danske møbeltegnere er stærkest repræsenteret, tæt fulgt af italienerne. Flere omgange tilbage følger en gruppe bestående af Tyskland, USA, Schweiz og Holland i nævnte rækkefølge, endnu et godt stykke efter disse kommer så Sverige, England og Frankrig og derefter kun enkelte eksempler fra andre lande. Ser man bort fra denne fordeling, er der nogle enkelte møbeltegnere, man især lægger mærke til. Det er først og fremmest Poul Kjærholm og amerikaneren Florence Knoll. Schweizeren Hans Eichenberger arbejder på nogenlunde samme linje som disse to, nemlig med raffinerede materialevirkninger i møbler af meget sikker form. Verner Pantons enkle former i stole og tyskeren Herbert Hirches reoler og skabsmøbler er også bemærkelsesværdige. Eero Saarinen har tegnet stole og borde med ét ben. Stolene er af fiberglasarmeret plastic med aluminiumsfod og bordene har marmorplader og samme type fod som stolene. Poul Kjærholms friluftsborde og -stole af jernbeton og schweizeren Willy Guhls havestol af Eternit er også med. Sammen med Saarinens stole og borde er disse nok bogens mest bemærkelsesværdige møbler. Blandt børnemøblerne lægger man navnlig mærke til Angelo Mangiarotti og Bruno Morassutti's borde og Kristian Vedels barnestol samt Roberto Mangos kravlegård, der er udformet som en ring af sammenklappelige snehegn eller som ringvæggen i et mongolsk nomadetelt.

Bogen giver et godt overblik og er værdifuld som opslagsbog. Man har udelukkende holdt sig til originale arbejder, selvom man ved sammenstilling af beslægtede arbejder viser, at forskellige møbeltegnere har arbejdet med de samme ideer på nogenlunde samme tidspunkt.

Billederne i bogen er gode, den typografiske tilrettelægning er af den fine schweizisk-tyske linje i direkte fortsættelse af bauhaus-traditionerne. Og så ofrer både tyskerne og schweizerne en virkelig god indbinding på denne slags bøger. ***Chr. Enevoldsen***

Stueplanter

Alfred M. Danvig og Ole Olsen: Stueplanter. J. Fr. Clausens Forlag. København, 1958. 95 sider, ill. Pris kr. 11,75.

Grønne planter i vindueskarmen er – efter pålidelige udlændinges udsagn – et særpræg ved danske boliger. Så galt som det har været er det vist ikke mere, det er efterhånden sjældent at møde helt tilgroede vinduer. Men det skyldes måske, at vinduerne er blevet for store.

Grønne planter er stadig populære, og derfor er der brug for nøgterne oplysninger om planternes pasning og krav til omgivelser. Og det får man for et meget stort antal planter i den foreliggende bog, og på nøgtern og overskuelig vis.

Noter

Stilling som byggeforsker i Indien

Under FNs tekniske bistandsprogrammer er stilling som byggeforsker opslået ledig. Arbejdsstedet er New Delhi, Indien, og varigheden er ét år. Stillingen må søges omgående – nærmere oplysninger på side A 16.

Udstillingen William Morris og bogtrykket

Kunstindustrimuseets udstilling om William Morris er åben daglig 13–16, fredag tillige 19–21, sidste dag søndag den 11. januar.

Moderne el-installationer

I slutningen af januar og begyndelsen af februar arrangerer *Byggecentrum* en møderække, hvor el-installationerne i bygningerne tages op til behandling. Møderne holdes følgende steder: Aalborg, mandag den 26. januar kl. 20 i Håndværkerforeningen. Århus, tirsdag den 27. januar kl. 20 i Århus permanente udstilling. Kolding, onsdag den 28. januar kl. 20 i Håndværker- og Industriforeningen. Odense, torsdag den 29. januar kl. 20 i Håndværker- og Industriforeningen. København, tirsdag den 3. februar kl. 20 i Håndværkerforeningen.

I foredraget vil de enkelte faser i planlægningen blive gennemgået, og der vil blive givet anvisning på forskellige installationsmetoder, uddybet med lysbilleder fra moderne byggeri. Til møderne inviteres: ingeniører, arkitekter, installatører, elektrikersvende, bygherrerepræsentanter og producenter, idet en direkte kontakt mellem projekterende, udførende og producenter må være af ganske særlig betydning for drøftelserne.

Friabonnement på ARKITEKTUR

Medlemmer af D.A.L. har modtaget et kort til bestilling af abonnement på tidsskriftet ARKITEKTUR. For at kunne deltage i lodtrækningen om friabonnementer er det nødvendigt at indsende dette kort senest den 10. januar. Kortet kan anvendes af såvel gamle som nye abonnenter. Begge kategorier deltager i lodtrækningen.

Ophold på den franske arkæologiske skole i Athen

For en ung dansk arkitekt forventes et ophold på den franske arkæologiske skole i Athen at blive ledigt. Se side A 18 for nærmere oplysninger om ansøgning m. m.

Boligbyggeriet oktober 1958

Hovedstadsområdet samt 5 provinsbyer og disses forstæder	Antal lejligheder			
	Sept. 1957	Okt. 1957	Sept. 1958	Okt. 1958
Byggetilladelse givet i løbet af måneden	580	762	1 161	891
Byggetilladelse ved månedens slutning	2 589	2 935	3 113	3 247
Påbegyndt i løbet af måneden	940	379	1 363	741
Fuldført i løbet af måneden	2 237	1 159	1 168	717
Under udførelse ved månedens slutning	13 624	12 840	13 056	13 077
Beregnede tal for hele landet, excl. egentlige landkommuner				
Under udførelse ved månedens slutning	20 800	19 800	21 100	21 100

Kurser på Teknologisk Institut

Tilmeldelse sker til Teknologisk Instituts Skoleafdeling, Hagemannsgade 2, København V., C. 8760.

Dagkurser

Moderne pudseteknik 9.–11. februar

For murere og entreprenører. Omfatter en gennemgang af resultaterne af de senere års forsøg i laboratorier og i praksis. Aktivering af mørtel både til puds og til muring demonstreres. Varighed 3 dage med 24 timer. Pris 70 kr.

Kloakmestre. 16. februar–7. marts

For fagfolk, der agter at indstille sig til Teknologisk Instituts kloakmesterprøve. Omfatter foredrag om afløbs- og kloakanlæg, kloaksystemer, miring og anden afsætning, jordarbejder, afstivning, rørarbejde, dræning og gennemgang af de for kloakmestre nødvendige bestemmelser i et afløbsregulativ. Desuden gennemgås areal- og rumfangsberegninger, opmåling efter tegning og udarbejdelse af prisoverslag samt udførelse af afløbsplaner for mindre ejendomme. Det vil være ønskeligt, at eleverne forud – f. eks. ved undervisning i nærmeste tekniske skole – har erhvervet sig nogen øvelse i tegning og fagregning. Varighed ca. 133 timer. Pris 275 kr.

Virksomhedsøkonomi 1. 23.–24. februar

For næringsdrivende håndværksmestre.

Omfatter den økonomiske side af virksomheds ledelsen. Gennem gruppediskussion og øvelser illu streres, hvorledes en mesters årsregnskab kan bruge som et nyttigt instrument i virksomhedsledelsen Varighed 2 dage med 10 timer. Pris 25 kr. + 3 k for materialer.

Virksomhedsøkonomi 2. 25.–26. februar

For deltagere, der har gennemgået virksomheds økonomi 1.

Omfatter den mere detaillerede virksomhedsøko nomi. Gennem gruppediskussion og praktiske øvelse behandles omkostningsproblemer og kalkulationsme toder indenfor håndværksvirksomheder. Varighed dage med 10 timer. Pris 25 kr. + 3 kr. for materialer

Aftenkursus

Varmeisolering af bygninger. Begynder 4. februar

For bygningshåndværkere. Omfatter foredrag om alm. anvendte isoleringsmaterialer til hus- og stald bygning, regler for arbejdets udførelse, tabeller t dimensionering af isoleringsarbejder og øvelser i pris overslag. Varighed ca. 25 timer fordelt på 2 ugentlig aftener fra kl. 19–22. Pris 80 kr.

Tidsskrifter modtaget indtil 1. december 195

Bauwelt 42/1958
Hans Stephan, Berlin: Ge opbygning af Warszawa Danzig (8 s. ill.).

Bauwelt 43/1958
Artikler om anvendelse af gla Notat om glaspraksis. – In bygning af færdigmalede vi duer og døre. – Hængen ruder. (5 s. ill.)

Bauwelt 44/1958
Joachim Gadegast: Trafikpla i Ruhrdistriktet. (4 s. ill.)

Bauwelt 45/1958
Tre boligbebyggelser i Hans viertel i Berlin: Otto H. Sen Basel: Etagehus. – Hans Sch roun, Berlin: Etagehus. Arne Jacobsen, Københav Atriumhus. (6 s. ill.)

Bauwelt 46/1958
Paul Baumgarten: Asbestc ment-fabrik i Berlin. (8 s. ill

Bauwelt 47/1958
Fire præmierede projekter f konkurrencen om Universit tets nerveklinik i Erlange (5 s. ill.) – Fem præmiere projekter fra konkurrence o sygehus i Saarbrücken. (6 ill.)

Bauwelt 49/1958
Flade tage. Inddæknings- afdækningsproblemer. (4 ill).

Byggmästaren A 9/1958
Göran Lindahl: Den nye a kitektur og den nyeste. (7 ill.) – 4 rækkehusbebyggels (9 s. ill.)

Byggmästaren A 10/1958
Hack Kampmann: Hotell F resta, Lidingö. (6 s. ill.) Evert Lindbergs Ingenjör byrå A/B: Varehus i Malm (4 s. ill.) – Stig Annerfel Kanslihus i Solna. (2 s. ill.) Örjan Lüning: Kirke v Brommaplan, Stockholm. s ill.)

Byggmästaren A 11/1958
Sten Kahnlund, kyrkoherd En præst ser på kirkerumm og dets funktion. (8 s. ill.) Omtaler af 2 nye kirker og kirkerestaurering. (16 s. ill

Byggeindustrien 19/1958
Wiingaard-Andreassen & Joh Jørgensen: Københavns n grønttorv (ingeniørarbejde ne, 6 s. ill.) – Svend Høgsb P. E. Malmstrøm, Johs. Munch-Petersen: 2000 lejli heder med koordineret pr jektering (4 s. ill.).

Byggeindustrien 20/1958
M. Wiingaard-Andreassen og Johs. Jørgensen: Københavns nye grønttorv, ingeniørarbejderne (6 s. ill.) – Ballerupplanen II (4 s. ill.)

Byggeindustrien 21/1958
Knud Lauridsen, Rambøll & Hanemann: Kollektivhus for vanføre (3 s. ill.) – Ballerupplanen III (4 s. ill.)

Byggeindustrien 22/1958
Ballerupplanen IV (8 s. ill.)

Deutsche Bauzeitschrift 10/1958
Theodor Kelter og P. M. Pielen: Tekstilvarehus Hanemann i Köln (3 s. ill.

Deutsche Bauzeitschrift 11/1958
Specialnummer om skoler i Tyskland (hovedsagelig Köln og omegn).

Forum 7/1958
4 artikler om professor F. A. Eschauzier (35 s. ill.).

Form 7/1958
Carl-Axel Acking: Hans ser idag som andre ser i morgen, om Le Corbusier's kapel i Ronchamp (5 s. ill.) – Lennart Holm: Ensam i centrum – trots allt. (2 s. ill.)

Havekunst 5/1958
Knud Preisler: En smal have. – Inger Wedborn: Ifötorget i Bromölla. – Walter Bauer: Baggebytorget, Lidingö. – P. Å. Friberg: Torg i Malmö. – A. & E. Mygind: Trapper i haven. – Georg Boye: NESA's parkeringsgård. (Ialt 10 s. ill.).

Havekunst 6/1958
Niels Th. Ulrichsen: Regattaparken i Bagsværd. (2 s. ill.) – Eywin Langkilde: Gårdhave i Bredgade. (5 s. ill.)

Werk 10/1958
Benedikt Huber: Verdensudstillingen i Bruxelles (8 s. ill.) – Werner Gantenbein: Den schweiziske pavillon. (4 s. ill.) SAFFA 1958 i Zürich. (12 s. ill.)

Werk 11/1958
Gruppebebyggelser med énfamiliehuse (8 artikler, 22 s. ill.).

Meddelelser fra
DANSKE ARKITEKTERS LANDSFORBUND
Bredgade 66, København K.
Telefon *Minerva 1290

FN's tekniske bistandsprogrammer

Ledige ekspertstillinger

Oplysninger om fremgangsmåden ved indgivelse af ansøgninger om ekspertstillinger vil kunne fås ved henvendelse

GRECO DØRE

FABRIK
N. HELMER HENRIKSEN
KYSTVEJ AARHUS TELF. 24700
FORHANDLERE OVERALT I DANMARK

PLASTICFOLIEN
TIL BYGGEINDUSTRIEN

ISOFOL

CEMENTA A/S

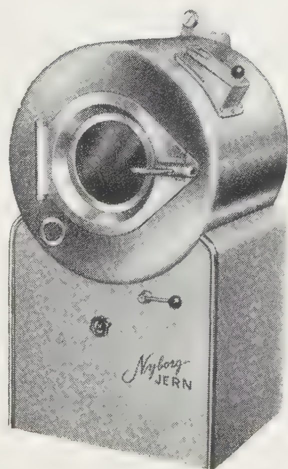
KVÆSTHUSGADE 1 . KØBENHAVN
TELEFON: PALÆ 3269

Nyborg
VASKERIMASKINER

Vaskemaskiner
Centrifuger
Tumblere
Strygemaskiner

*

Forlang brochurer og tilbud

HANS L. LARSEN
NYBORG JERNSTØBERI I
Grundl. 1841

NYBORG 76 | KØBENHAVN C. 3871 | AARHUS 2 30 52

Ældst
størst
førende

Isoleringen udføres kun af specialuddannede fagfolk.

ORIGINAL

– Den højisolerende karbamidisolation

Godk. af byggemyndighederne
anbef. af førende arkitekter og bygningsingeniører,

fremstillet udelukkende til isoleringsformål
og **kun til Dansk Fiberplastic**

- har det laveste varmeledningstal
- udfylder murhulrummene totalt
- isolerer effektivt mod varme og kulde
- falder ikke sammen, rådner ikke
- brænder ikke, suger ikke vand
- sætter sig ikke ved rystelser
- er syrefast, angribes ikke af utøj

Garantisegl og garantidokument
udleveres selvfølgelig ved arbejdets afslutning

DANSK FIBERPLASTIC SALGSKONTOR
Kohavevej 51, Trørød pr. Vedbæk, Tlf. OM Trørød 460 og 461

til udenrigsministeriet, „Det gule Palæ", Amaliegade 18, København K., tlf. Minerva 3060, lokal 1.

*Indgivelse af ansøgninger om nedennævnte stilling **må ske omgående.***

Indien Ind-63 B

Emne: Byggeforskning.
Varighed: Eet år.
Tiltrædelse: Januar 1959.
Tjenestested: New Delhi.
Sprog: Engelsk.
FN's stillingsbeskrivelse:

To assist in the compilation of documentation in the field of housing, planning and building for a Regional Housing Research Centre for arid zones which is being established by the Government of India in collaboration with the United Nations.

The specific areas to be covered are described in detail in the annex to this job description.

Kvalifikationer:

A documentation Officer with Science Degree – 8–9 years' experience in organizing documentation, especially for building or housing research.

Meddelelse fra

Det Kongelige Akademi for de Skønne Kunster

Ved den franske arkæologiske skole i Athen forventes et ophold for en ung dansk arkitekt at blive ledigt.

Opholdets varighed er mindst et halvt år, og arbejdet vil bestå i opmåling i forbindelse med udgravningsarbejder forestået af franske arkæologer. Ansøgeren må derfor være i besiddelse af en højt udviklet opmålingsteknik og tegneteknisk færdighed. Ansøgeren må have gennemgået Kunstakademiets Arkitektskole. Ansøgeren må kunne engelsk og have et godt kendskab til fransk.

Rejsen til Grækenland kan påregnes at ville blive støttet af Akademiet og opholdet i Grækenland af den franske skole.

Ansøgningen om et ophold skal stiles til rektor og skal redegøre for ansøgerens kvalifikationer. Den skal være rektor i hænde senest den 31. januar 1959.

Tidspunktet for rejsens foretagelse vil blive meddelt, når det er endeligt aftalt med den franske skole i Athen.

Adresseforandringer

Arkitekt Ebbe Andresen, *bolig* fra Tuborgvej 66, Hell. til Lille Strandvej 13, Hellerup.
Arkitekt Klaus Blach, *bolig* fra Borgm. Fischersvej 3, 13. th, Valby til Regional Housing

Centre, 124 Djalan Tamansari, Bandung, Indonesien.

Arkitekt Ole Brincker, *bolig* fra Duevej 10, Glostrup til Grenhusene 44, Hvidovre.

Arkitekt Hans Cassias, *bolig* Lyngparken 49, postdistrikt ændret fra Søborg til Lyngby.

Arkitekt Gertrud Galster, *bolig* fra Blegdamsvej 11, Ø. til Sandkrogen 82, Lyngby.

Arkitekt Per Gjerding, *bolig* fra Dalgas Boulevard 5, F. til Gothersgade 156 A, K.

Arkitekt H. Gyrsting-Hansen, *bolig* fra Jul. Thomsensgade 20, V. til Søborg Torv 8, Søborg.

Arkitekt Holger Tangaa Hansen, *bolig*: Skovvænget 11, *tegnestue*: Skovmærkevej 9, postdistrikt ændret fra Klampenborg til Lyngby.

Arkitekt Knud Krøll, *bolig* fra Vermundsgade 17, Kongsvang, Århus til Atlasvej 10, Fredensvang, Århus. *Tegnestue* uændret.

Arkitekt Knud Lautrup-Larsen, *bolig* Nærumvænge, nummerforandring fra nr. 86 til nr. 142, st. tv., Nærum.

Arkitekt Jens Lundqvist, *tegnestue* fra Københavnsvej 30, Hillerød til Dyrehavevej 58, Hillerød. *Telf.* Hillerød 506.

Arkitekt Curt Lüttichau, *tegnestue* fra St. Kongensgade 81, K. til Laksegade 30, K.

Arkitekt Ole Nielsen, *bolig* fra Hjortekærbakken 26, Lyngby til Blok 18, nr. 1, Søllerød Park, Holte. *Telf.* Holte 3483.

Arkitekt E. Vestergaard-Hansen, *bolig* fra Forchhammersvej 33, V. til Prinsessegade 5 B, 4., K. *Telf.* SU 8316.

Fra Arkitektens Forlag

INDRETNING AF BUTIKER

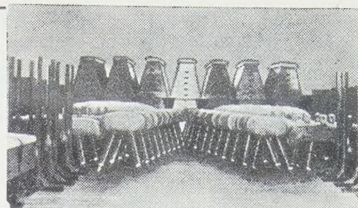
Eksempler på moderne butiksplanlægning og butiksindretning, bogen er skrevet af arkitekt M.A.A. Jens Mollerup med bistand af handelsorganisationernes konsulenter og henvender sig i lige høj grad til fagfolkene på det bygningsmæssige område som til fagfolkene indenfor handelen. Bogen afsluttes med en gennemgang af kravene til fødevarebutikerne. Format 20 × 23 cm. Pris kr. 22,00.

FIRMA **POUL MADSEN** DONS

Poststation: Alminde
Godsstation: Kolding
Telefon: Aagaard 200

GYMNASTIKREDSKABER

BYGNINGSSNEDKERNES A/S
Hillerødgade 30 — København N

•

Maskinsnedkeri og Listefabrik
Alt Bygningsarbejde udføres Telefon 14769. 11234

K·T·DAMGAARD-JENSEN
TELEFON *315 55 · AARHUS · ROSENKRANTZG. 12
LYSKOPI · ZINKTRYK · TEKNISK FOTO · MASKINSKRIVNING

VERMICULIT

til indblæsning i ydermure efter –

ca. 10.000 huse isoleret

VERMICULIT er godkendt af Boligministeriet, Københavns Magistrat og Bygningskommissionernes Fællesudvalg.

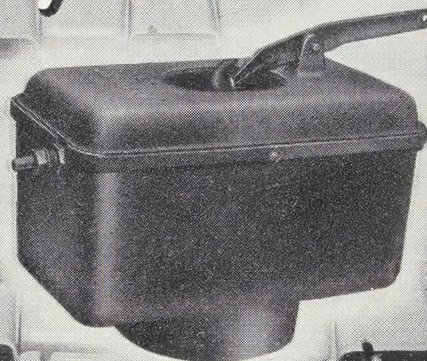
Indhent oplysninger og forlang specialbrochure hos en af de **over 100** trælast- og bygningsmaterialeforretninger landet over, der disponerer over AERO-indblæsningsmaskiner.

A. Rindom . Kampmannsg. 2 . Kbhvn. V . MI *2222

C.C. DANMARK

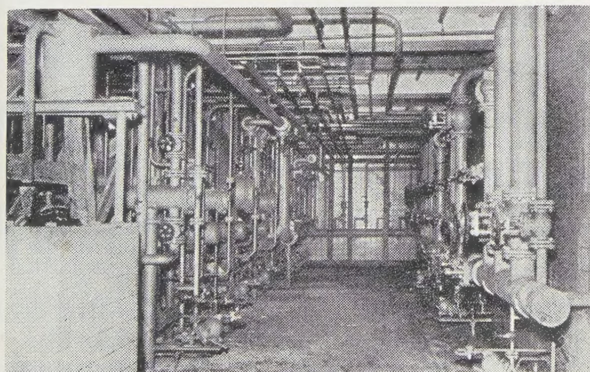
Skyllecisterner

– de støjsvage cisterner

RINGSTED JERNSTØBERI & MASKINFABRIK
AKTIESELSKAB

Repræsentant: Grosserer Aage Bredahl, Poul Ankersgade 2 København K. Telf. Central 1658

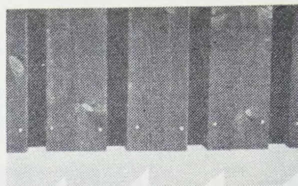

Varmecentralen i Frederiksberg nye Rådhus

Chr. Olsen & Meilgaard Mortensen

CENTRALVARMEANLÆG
FABRIKSANLÆG
HØJTRYKSLEDNINGER
SPRINKLERANLÆG

Vodroffs Tværgade 6
TELEFON HILDA *3778

TRÆ OG ARKITEKTUR

TRÆ og ARKITEKTUR
Om træets anvendelse i bygningskunsten i såvel æstetisk som konstruktiv henseende. Redigeret af arkitekterne Gunnar Jensen og Finn Monies, med tekst af sidstnævnte. 116 sider, 90 illustrationer, format 21 × 24 cm. Indbundet. Pris kr. 26,00.

STILLING TILBYDES

2 arkitektmedarbejdere, velkvalificerede og selvstændigt arbejdende, søges snarest til projektering af store byggeopgaver (ikke boligbyggeri). *Peter Hvidt og O. Mølgaard Nielsen,* arkitekter M.A.A. Valkendorfsgade 3, K.

Arkitekt. Yngre medarbejder med nogen tegnestuepraksis søges snarest. Alsidigt arbejde – specielt skoler. *J. Folke Olsen,* arkitekt M.A.A., Klosterplads 2, Svendborg, telf. 2825.

Unga kvalificerade danska arkitekter får omedelbar anställning hos arkitekt *Gustaf Lettström* i Stockholm, för projektering av bostadsområden, skolor, sporthallar m. m. 1 st. trevlig familjebostad om 3 rum och kök kan ställas til förfogande. Lön efter kompetens. Svar til Linnégatan 18, telefon 67 02 15.

Mogens Black-Petersen søger velkvalificeret arkitektmedarbejder med tegnestuerutine. Ansøgningen sendes med referencer til tegnestuen, Solbakkevej 56 A, Gentofte.

DUPLIKERING

Byggebeskrivelser, referater og renskrivning af statiske beregninger. Duplikeringsbureauet **Dania,** Minerva 428.

Bianco Lunos Bogtrykkeri A-S, Kbhvn.